

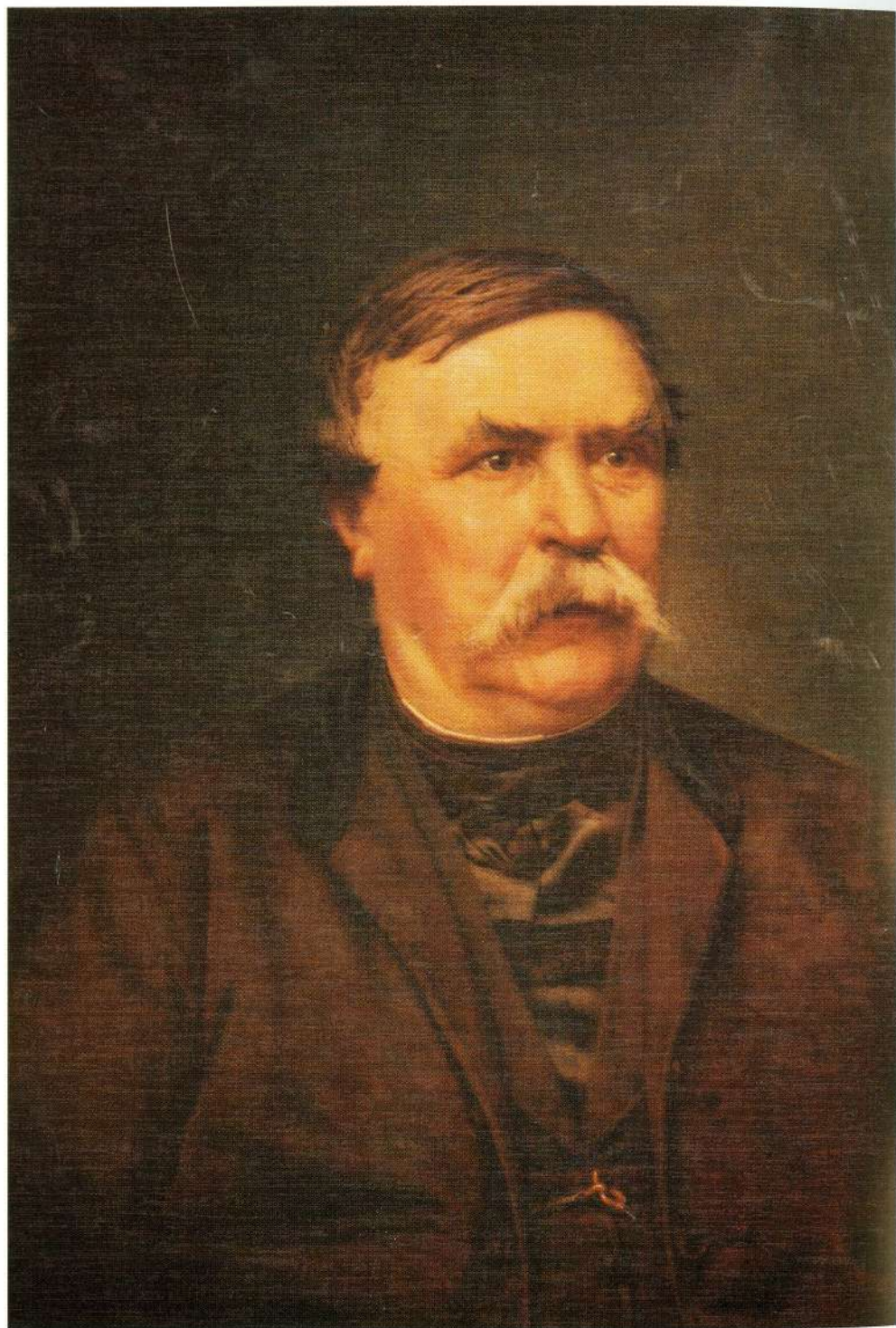
MOSONMAGYARÓVÁRI VÁROSVÉDŐ EGYESÜLET

Deák Ferenc emlékkönyv

Mosonmagyaróvár

2003.

*L. Kocsis Sándor
tulajdon a*

Deák Ferenc Emlékkönyv

**Mosonmagyaróvár
2003.**

Szerzők

Beregszászi Balázs, levéltáros

Enzsől Imre, helytörténész

Dr. Kocsis Sándor, c. egyetemi docens
az Egyesület elnöke

Lébényi Zoltán, vegyészmérnök

Dr. Nagy Frigyes, c. egyetemi tanár
az Európai Unió Oktatási Központ igazgatója
Egyesületünk tagja

Dr. Nagyné Majoros Györgyi, kultúrmérnök
a Propaganda Szakosztály vezetője

Rosta Béla, középiskolai tanár

Stípkovits Pál, polgármester,
országgyűlési képviselő
Egyesületünk tagja

Tóthné Mikla Mónika, tanítónő

Vida István, középiskolai tanár, újságíró

Szerkesztette

Dr. Nagyné Majoros Györgyi

Kiadja

a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület
a MONOCOPY BT sokszorosításában
300 példányban

Kedves Olvasó!

Szeretettel ajánlom figyelmébe ezen Emlékkönyvet, amelyet a "haza bölcse" születésének 200. évfordulóján jelentet meg – tisztelete jeléül – a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület.

Deák Ferenc Zala megyében, Söjtörön született, de a mi szűkebb pátriánkhoz is kötődik, hiszen a kiegyezés évében Magyaróvár díszpolgárává választotta, majd halála után röviddel teret nevezett el róla. Az őt teljes alakban ábrázoló festmény a Városháza dísztermének falát díszíti és korának másik két kiemelkedő alakjának, két nagy magyar hazafinak, Kossuthnak és gróf Széchenyinek portréival együtt látható.

A kötet szerzőinek írásait a személyes kötődés, a politikus személye és emberi nagysága iránti tisztelet ihlette. Lébényi Zoltánt rokoni szálak fűzik Deák Ferenchez, míg Dr. Kocsis Sándor és Tóthné Mikla Mónika Sőjör szülöttei.

A jeles hazafi személyisége ma is példaként állhat a közéleti szereplést vállaló ember előtt, hiszen tudása, erkölcsi nagysága, egyénisége, a magyar nép ügye iránti elkötelezettsége, realitásérzéke, határozott jövőképe lehetővé tette, hogy a modern magyar politikus-nemzedéknek – az elsők közül is – kiemelkedő egyénisége legyen.

Kívánom, hogy a kötet a tisztelt Olvasót Deák Ferenc munkássága iránti érdeklődésre, további kutatásra ösztönözze, hogy gondolatai ne csak a jeles évfordulón, hanem mindennapjainkban is kísérvén minket.

Mosonmagyaróvár, 2003. október

Stipkovits Pál
polgármester

AZ ELŐ MAGYAR KÖZSÉGI ELNÖK MINISZTERIUM

Deák Ferenc 1803 – 1876

Deák Ferenc 1803. október 17-én született Söjtörön, Zala megyében. Apja, idősebb Deák Ferenc, anyja Szarvaskendi Sibrik Erzsébet (Rábacsécsény), Győr vármegye alispánjának leánya.

Születésekor anyja meghal. Előbb nagybátyjánál Zalatárnokon, majd Kehidán, nővérénél és fivérénel nevelkedik. 1808 őszétől Kőszegen, Keszthelyen és Pápán jár iskolába, majd 1817-ben a nagykanizsai gimnáziumban érettségizik. *„Négy évig jártam Győrben iskolába. 1817-ik év november hóban mentem oda, mint 14 éves ifjú a 7-ik iskolára, vagyis logikára, 1821. évi augusztusban végeztem el a második évi jogtudományi tanfolyamot”* – írja egyik levelében Deák.

Zala vármegye közgyűlése 1821. december 17-én nagykorúvá nyilvánította. 1822. novemberétől joggyakornok Pesten, ügyvédi vizsgáját 1822. december 19-én kitüntetéssel tette le. Négy nappal később, december 23-án részt vett a drámai zalai megyegyűlésen, ahol fivére, Antal vezetésével a jelenlévők megtagadták a királyi rendeletnek még a tárgyalását is. 1824-től árvaszéki jegyző, majd 1829-ben a szolgabírói esküt is letette. 1832. november 5-én helyettes alispánná választották.

1833. május 1-én Zala vármegye követeként elfoglalta helyét az alsóházban – fivére, Antal lemondott javára a megyei főköveti tisztről. *„Az 1832-36-os országgyűlésen Deák állami ügyekben újoncként jelent meg és azt államférfiként hagyta el”* (Király, 1993). 1839. május 6-án közfelkiáltással Zala vármegye főkövetévé választják. Ezidőtájt Kehidán lakik, Zalaszentlászlóra jár nővéréhez, Klárához, aki 1859-ben meghal.

1839. november 21-én a Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjává választották. Több megye is tiszteletbeli táblabíróvá választotta, így Moson vármegye is.

Fivére, Antal halálától, 1842-től 1854-ig birtokainak irányítását is végzi. 1848. április 11.-én az áprilisi törvények kihirdetésében tevékenyen vesz részt. 1848. március 17-től szeptember 10-ig igazságügyi miniszter, de utána az új kormányban már nem vesz részt. Magatartása a passzív ellenállás. 1849. elején Zalába megy, idejét Kehidán, Pusztaszentlászlón és Söjtörön tölti, majd 1854. novemberében végleg Pestre költözik. Birtokait, minden ingatlan vagyontát Széchenyi vásárolta meg. A vételárat életjáradékként kapja, ezzel megteremtődött anyagi biztonsága. Ezentúl a pesti Angol Királynő szállodában lakik. Az 1861-es törvényhozó gyűlésen már nem Zala megyét, hanem Pest belvárosát képviseli.

Ferenc József 1860. decemberében külön-külön kihallgatáson fogadta Deákot és Eötvöst. Az 1865-ös pozsonyi és pesti látogatása alkalmával Ferenc József néhány derűlátó kijelentést tett a Magyarországgal való kiegyezés valószínűségéről és szükségességéről. Ezt követően a Belcredi-kormány felállítással való megkezdődnek az 1867-es kiegyezéshez vezető tárgyalások. 1866. március 3-án a parlament létrehozza a 67 tagú bizottságot. A parlament 1867. március 20-i ülésén megvitatta és Deák aktív részvételével elfogadta az osztrák és a magyar törvényhozás közötti „1867-es Kiegyezés” nevű megállapodást. Erről Deák 1867. december 17.-i beszédében a következőket mondja: *„El lehet mondani, hogy a mohácsi vész óta Szent István koronájának országai így együtt soha nem voltak, mint most ... El lehet mondani, hogy az a külföldi tőke, mely még a határszélig is óvakodott eljönni, most mégis nagyobb mértékben és könnyebben folyt be az országba”*.

Még 1867 áprilisában Magyaróvár díszpolgárává választják.

1867. májusában jelent meg Kossuthnak a kiegyezést elítélő nyílt levele a Magyar Újságban, amelyre Deák a Pesti Napló május 30-i számában válaszol.

Deák utolsó nagyobb beszédét a parlamentben 1872. június 28-án tartotta az állam és az egyház viszonyának tárgyában. 1874-ben még vendégül látta Ferenc Józsefet.

1876. január 28-án hunyt el Pesten. Nem volt ugyan gyakorló katolikus, mégis Magyarország prímása temette. Gyászoló ezrek kíséretével és addig Magyarországon soha nem látott pompával helyezték örök nyugalomra egy hideg, ködös téli napon, február 3-án.

Forrásmunkák:

Egry Irén (1941): Deák Ferenc. Singer és Wolfner, Budapest

Király Béla (1993): Deák Ferenc. Akadémiai Kiadó, Budapest

Molnár András (1998): Deák Ferenc. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest

Ráth Mór (1890): Deák Ferenc emlékezete. Levelek. Budapest

Sarlós Béla (1987): Deák és a kiegyezés. Gondolat, Budapest

Megemlékezés

A kegyes tanítórendiek Magyaróvár kisgimnázium tudósítványa az 1875/76-ik tanévről – című évkönyvben a következőt olvashatjuk:

„Február 5-én gyászlobogója alatt vett részt a tanárkartól kísért tanuló ifjúság a jobblétre szenderült nagy hazánkfia, Deák Ferenc lelkéért a tekintetes Mosony vármegye s nemes Magyaróvár városa által tartott gyászistentiszteleten. Ugyanazon hó 14-én pedig saját templomkánkban rendeztünk u.a. nagy férfiu lelki nyugalmaért szerény gyászünnepelet...”

Unió és Monarchia, avagy Deák Ferenc időszerűsége

Most, amikor Magyarország az Európai Unió küszöbén áll, kézenfekvő párhuzamot vonni az 1867-es Kiegyezéssel. Ez annál is inkább időszerű, mert Deák Ferencnek, a haza bölcsé születésének kétszázadik évfordulóját ünnepeljük. Mindkét esemény sorsforduló a magyar történelemben, de hogy melyik lesz a nagyobb, azt még nem tudjuk eldönteni. Történelmi távlat kell hozzá!

Deáknak a magyar szabadságharc következményeit kellett jó irányba fordítani, korunk politikusainak a második világháborúból eredő helyzet jut. Hasonlóság itt is van: a függetlenség hiánya, idegen megszállás, és ami ezekből következik. Ahogy a Habsburg elnyomást le akarta rázni a magyar 1848-ban, a szovjet megszállástól próbált megszabadulni 1956-ban. A leverett forradalom ellenére 1848 szabaddá tette a magyarság számára a polgárosodás útját, 1956 pedig a demokráciát, és a piacgazdaságra való áttérést készítette elő. Mindkét esetben felmerült a nemzeti önállóság igénye, amelynek kereteit konföderációs rendszer biztosítja. Kompromisszumok sorozata ez az együttélés, amelyben Magyarország társadalmi-gazdasági haladása érdekében szuverenitásának egy részéről lemondani kényszerül. Deák Ferenc világosan látta, hogy nincs más választás, és még egy csökkent szuverenitás mellett is Magyarország jövője csak kiegyezéssel lehet perspektívus. EU tagságunk is kompromisszumokra épül. Ha kapni akarunk, nyújtunk is kell valamit! Magyarország a Monarchiában egységes piacra lelt, ahol a befektetések, termékek, szolgáltatások, személyek mozgása nem volt korlátozott. Ennek köszönhetően soha nem látott konjunktúra következett be. Ez a lehetőség az Unióban is rendelkezésünkre áll! A Monarchiában a külügy és a honvédelem tartozott közös irányítás alá, valamint az ezek finanszírozásával arányos pénzügy. Az EU-ban a belügy-igazságügy, a külügy-biztonságpolitika területén nincsenek előírások. Konzultatív szinten működnek együtt a tagországok, bár bizonyos területeken a közös költségvetés is egyre nagyobb szerepet kap, például a közös határok védelmében. Önrendelkezésünk nagy részét elveszítjük viszont a mezőgazdaság területén, ahol a nemzeti agrárpolitikát – különösen a piaci rendtartás területén – a Közös Agrárpolitika váltja fel. A mezőgazdaság és vidék fejlesztésének támogatását, belépés után, az EU költségvetéséből fedezik, melyet elsősorban ebből a célból szednek be a tagországoktól. Ezt az elvet közösségi szolidaritásnak nevezzük, de jelentős szerepet játszik a kohéziós politika is, amely az elmaradottabb térségek felzárkóztatására fordít tetemes összeget. Jó lenne abban a tudatban élni, hogy az Unió tagjának lenni legalább annyira perspektívus, mint amilyen a Monarchia első időszaka volt, és hasonló aranykorról beszélhetnek majd utódaink. Sajnos, most nincs Deák Ferencünk, aki – némi túlzással fogalmazva – egymaga csinálta végig a folyamatot, és ugyancsak elismert tárgyalópartnere volt a császárnak is. Ha Ófelsége akart valamit, Deáknál kezdte a puhatolódzást, mert tisztában volt azzal, hogy az ő politikai tekintélye, félelmetes jogi tudása uralja a terepet.

Ki volt Deák Ferenc? Honnan hozta magával ezt a páratlan teljesítményt? Milyen gének munkáltak benne? A vidéki középbirtokos nemesség tipikus sarja volt, aki kora fiatalságában kemény leckét kapott az élettől. Szakmai ismereteit a Győri Királyi Jogakadémián alapozta meg, tanárai büszkéek lehettek rá. A kor legnagyobb gondolkodóinak egyike volt!

Előmenetle nem várattott magára: 21 évesen Zala Megye tiszteletbeli főügyésze, 26 évesen táblabírája, 29 évesen az első alispán helyettese, 30 évesen országgyűlési képviselő, a liberális ellenzék vezére az alsó táblán. Szűzbeszédében a botbüntetés eltörlését, kegyelem helyett igazságot és jogot követelt. Kossuth levelező partnere volt a Törvényhatósági

Tudósítások kiadásában. Szolidaritása közismert. Kampányolt Kossuth börtönideje alatt a család megsegítésére, közreműködött Wesselényi védelmében, pénzt gyűjtött Vörösmarty, Kazinczy, Szalay László magára maradt családja számára. Ma példátlan lenne, hogy többször is visszautasította az országgyűlési követi jelölést, mert sértőnek találta, hogy a nemesség nem volt hajlandó hozzájárulni a megye költségeinek fedezéséhez. 1845-ben Deák vezetésével 220 zalai nemes vállalt önkéntes adózást, mellőzve Werbőczy Tripartitáját.

V. Ferdinánd császár 1848. április 7-én nevezte ki Deákot a Batthyány kormány igazságügyi miniszterévé. Ő helyettesítette távollétében a miniszterelnököket és a hadügy-minisztert is. Napokkal előtte országgyűlési indítványt tett az ösiség eltörlésére, hogy megindulhasson és bővülhessen a földpiac Magyarországon. Miniszterségének rövid ideje alatt foglalkozott a sajtóperek esküdtszék általi elbírálásával, a börtönviszonyok emberségesebbé tételével, a véstörvénysek szigorú alkotmányos ellenőrzésével, a felekezeti iskolák támogatásával, Horvátország széleskörű autonómiájával és az anyanyelv használati jogával. Mint ízig-vérig reformer, nem érezte magáénak a forradalmat, és 1848 szeptember 11-én – Batthyányval együtt – lemondott, miután sikertelenül próbálkozott békéltető misszióval Windischgrätz hercegnél.

Visszavonult kehidai birtokára. 1850-ben elutasította az osztrákok szakmai közeledését, és ezzel elindította a *passzív rezisztencia*-ként ismert engedetlenségi mozgalmat. Pestre költözve is környékezik osztrák tapogatózó közeledések, de mindig világossá tette, a tárgyalás alapja: vissza kell térni az 1848 áprilisi törvényekhez. Az eseményeket felgyorsította az osztrákok kiverése Olaszországból, illetve a porosz-osztrák háborúban, 1866-ban, elszenvedett súlyos vereség. Ausztriának be kellett látnia, hogy nélküle valósul meg a német egység. Rákényszerült tehát a közeledésre Magyarország felé.

E közben Deák briliáns műveket alkotott. Kiemelkedő 1865 elejéről az "Adalékok a magyar közjoghoz" című vitairata. Ezt követte hamarosan a "Húsvéti cikk" a Pesti Naplóban. Ebből a közvélemény, de az osztrákok is megtudhatták kompromisszum-készségét az államjogi megoldásokban, az 1848-as törvények "*lehető*" fenntartása mellett. Visszautasította azt az osztrák állítást, miszerint a magyarok folyamatosan el akarnak szakadni Ausztriától. Az okokra hívta fel a figyelmet, miszerint a magyarok folyamatos törvénytértések áldozatai. "*Aki jogot sért, az törvénytelenlések sorozatát indítja el.*" – írja cikkében. 1865 májusában a bécsi Die Debatte című lapban megjelent programja a kiegyezés alapelveiről. Július 9-én a császár Bécsbe kérte, ahol világossá vált, hogy Deák nézetei nem változtak. Az eredeti elvek szerint volt hajlandó tárgyalni, nem élt vissza a csatavesztett császár helyzetével, de semmilyen kormánybeosztást nem öhajtott elvállalni.

A Kiegyezés eredményeként – 1867. június 8-án – magyar királlyá koronázták Ferenc Józsefet. Deák nem ment el a ceremóniára! A Kiegyezést (1967. XII. tc.) 257 követ megszavazta, 117 ellenezte, köztük Jókai is; 22-en hiányoztak vagy nem szavaztak. Kossuth *Kasszandra levelében* élesen elítélte az eseményt.

A Kiegyezés biztosította Magyarország közjogi és belkormányzati önállóságát. Deák felhívta a figyelmet arra, hogy a Monarchia többi országában is hasonló feltételeket kell biztosítani. Szigorúan ügyelt arra, hogy a Kiegyezés a Pragmatica Sanctio (1723. I-III. tc.) szellemében jöjjön létre, amely a Habsburg dinasztiával kötött perszonál-unióról szól a kormányzati önállóság megőrzése mellett. Szükségesnek tartotta a nemzetiségek egyenjogúságáról szóló törvény megalkotását. Megérezte, olyan horderejű kérdéssről van szó, amelynek nem megfelelő kezelése súlyos következményekkel járhat. Ez Trianonnal be is következett! Deák Magyarországot gyengének tartotta ahhoz, hogy a nemzetiségek, illetve a német és orosz eszkalációs törekvések ellen önmaga képes legyen védekezni. A mögé álló liberális nemességnek is hasonlóak voltak az aggályai. Deáknak volt bátorsága szakítani a nemzetállam kultuszával, és ezzel számunkra is példa lehet európai integrációnk küszöbén.

DEÁK FERENCZ.

„Magyar Helikon“

28. füzet.

IRTA

DEÁK FARKAS.

POZSONY-BUDAPEST.

KIADJA STAMPFEL KÁROLY.

Ára 40 fillér = 20 kr.

43.9"18"
33

A Kiegyezésben Magyarország nem veszítette el önállóságát, hanem a teljes egyenjogúság alapján megosztotta azt Ausztriával. A törvény vitájában mondott neves beszédét azzal zárta, hogy *"ne taszítsuk el magunktól a békés kiegyenlítés ezen módját. Félek, igen félek, hogy annak félrevetése által jövőre az ország alkotmányos függetlenségét nagyobb veszélynek tennők ki, mint elfogadása által."*

Deák Ferenc utolsó parlamenti beszédét 1873. június 28-án tartotta. Témája az egyház és állam szétválasztása volt. Ekkor már betegsége miatt egyre ritkábban szerepelt, három évre rá meg is halt. Személyében nem csak a nagy politikust és tudóst, hanem a jó kedélyéről híres, anekdótázó agglegényt is búcsúztatták. Ravatalánál megjelent Erzsébet királyné is, aki nagy tisztelője volt.

Deáknak a XIX. század második felében betöltött szerepét akkor láthatjuk tisztán, ha a forradalom és szabadságharc romantikus elemeitől eltekintünk. Ő a realitások embere volt! A már említett nagy beszédében mondta: *"67 nem egyéb, mint az elérhető, megvalósítható 48"*.

Történelmi arcképcsarnokunkban méltó helye gróf Széchenyi István mellett van!

Felhasznált irodalom

- Búza P. (2003): Nem engedi Söjtör Deákot. Népszabadság, 2003.június 14.
Deák Á. (2003): Deák Ferenc életrajza. História 2003/4
Estók J.- Fehér Gy.- Gunst P.- Varga Zs. (2002): Agrárvilág Magyarországon. Argumenta Kiadó
Glatz F. (2003): Magyarország a Monarchiában. História 2003/4
Hovanyecz I. (2003): Reform, forradalom, kiegyezés. História 2003/4
Somogyi É. (2003): A Habsburg Birodalom és a magyar kiegyezés. História 2003/4
Szász Z. (2003): Az 1867. évi kiegyezésről. História 2003/4
Tóth Z. (1996): A rendi forma és a polgári átalakulás. In: Magyarország agrártörténete. Mezőgazdasági Kiadó

Mottó :

„A fátol borult, az asztal terült,
Órult az úr-rend a Deáki tettnek,
Fecerunt magnum áldomás s Buda
Filoxerátlan hegyei lihegtek.”
(Ady Endre: Kétféle velszi bárdok)

Magyarország és Ausztria 1848-1867

Deák Ferenc, a „kiegyenlítő”

A Deák Ferenc névével eljegyzett nagy magyar-Habsburg (osztrák) kompromisszumot a köznyelv kiegyezésként ismeri, a magyar törvénytar az 1867/ XII. t.c.-ként tartja számon, a kortársak pedig kiegyenlítésnek nevezték. E törvény rendezte és újraszabályozta Cisz- és Transzajtánia., azaz a Habsburg országok és tartományok (egyszerűbben és pontatlanul Ausztria) és Magyarország közjogi kapcsolatát, államjogi viszonyait, alkotmányos alapzatát. E szilárd státuszjogi keret – minden historizáló vitán felül – igen erőteljes gazdasági és szellemi prosperitást hozott mindkét birodalomfélben, s mindenki által elismerten erőteljesen növelte Magyarország súlyát mind a kettős birodalmon, (Osztrák-Magyar Monarchia) mind Európán belül. A dualizmus négy évtizedes – mondjuk ki! – sikertörténetének utólagos megítélését azonban erőteljesen befolyásolta a korszakot lezáró világháború, a Monarchia felbomlása, illetve ezen belül és felül a történelmi Magyarország tragikus, és csaknem végzetes egyharmadolódása.

A végkifejlet okán – noha mára kevesebb szenvedéllyel és több szakmaisággal – tartanak ma is a viták Deák és 1867 megítéléséről, illetve arról a folyamatról, mely elvezetett a kiegyezéshez. Pontosabban Deák Ferenc szerepét, kvalitásait nem vitatja a közgondolkodás, ám a nevéhez kapcsolt művet igen. Különösen a kossuthi bírálát, majd Trianon után a bűnbakkeresés kényszere, utóbb a kötelező marxizáló sematizmus szült egymásnak ellentmondó értékeléseket. Mára a kiegyezés megítélésében konszenzus van a tekintetben, hogy reális kompromisszum született 1867-ben, ám a patikamérlegen kimért duális struktúra a századfordulóra változtatásokat igényelt volna. Államjogilag például a trializmust, a nemzetiségi ellentétek valamilyen rendezését, illetve szociális modernizációt és további demokratizálást. Noha ezt „Kákánia” nagy társasjátékának szereplői közül többen fölismerték, csak igen kevesek voltak hajlandók, netán képesek tenni a megújulásért.

Tisztázzuk gyorsan: Deák Ferenc érdeme és Magyarország sikere volt, hogy lezárulhatott 1849-et követően Ausztria és Magyarország szembenállása, s az abszolutizmus és alkotmányosság kötélhúzása az utóbbi javára dönt el. Hazánk állami létét visszaszerezve visszatérhetett Európa politikai térképére, parlamentáris belső viszonyait helyreállítva gőzerővel láthatott neki a polgári nemzetállam és a piacgazdaság kiteljesítésének – bár nemzeti integritása részleges korlátozásával.

Így látta ezt a kortársak zöme is, hozzáteve, hogy akkor és ma is nyilvánvaló vagy annak kellene lennie, hogy egy történelmi léptékű tett megvalósulta nem függetleníthető a koronként változó feltételektől, lehetőségektől, partnerektől, segítőktől és ellenfelektől, vagyis a realitásoktól. Így gondolta ezt Deák is, nem véletlenül írta sógorának Vay Miklós bárónak 1860-ban Ferenc Józseffel való első (rövid, alig fél órá) kudarcral végződő találkozója után. ... „, az emberi természetnek kiválólaga tulajdona, hogy szereti magát fényes álmokba ringatni. Megeresztí képzeliódése tarka szárnyait, s minden kis körülményt, minden jelentéktelen eseményt ábrándjainak felfokozására használ fel. Ez magában igen szép, igen kellemes. Csak a kiábrándulás azután oly igen kellemetlen, sőt néha veszélyes ne volna. De különösen az élet

komoly viszonyaiban, melyek száraz, higgadt számítástól függnék, nagy bajt, nagy kárt okozhat az ily ábrándozás...

Sajnálom, hogy kénytelen vagyok szép álmaitokat a rideg valóság hű képével eloszlatni; de a politikában kivált korosabb embernek, nem való az álmodozás, azoknak ébren kell lenni."

Deák tehát realpolitikus volt, akit megtalált egy történelmi helyzet. Ő ezt a helyzetet elfogadta, s „megcsinálta”. A magyar reformkor, 1848-49 és a századforduló Magyarországa azért volt olyan vonzó, sikeres, mert mindig megtalálta a mindenkori helyzet a megfelelő embert a megfelelő feladatra. (Kölcseyt, Széchenyit, Kossuthot, Batthyányt, aztán meg Deák Ferencet – nota bene Tisza Istvánt.). Nem ildomos Deákon azt számonkérni, amire már nem volt befolyása: az agóniát és bukást.

A mottóban megidézett Ady is a „Deáki tettet” emlegeti. Ő persze már keserűen, hiszen jól látta a kibontakozó agónia jeleit. Az 1910-es évekre „haláltánc már a nemesurak táncá”.

Visszatérve oda, hogy valóban Deáké volt-e a „Deáki tett”, álljon itt néhány bizonyosság. Ferenc József például 1910-ben, amikor a Munkapárt Tiszával győzött a választásokon, s a Kossuth Ferencet is miniszterei sorában tudó ellenzéki koalíció négy évnyi tehetetlenkedés után megbukott, azt mondta: „Bízom hozzá, hogy a magyar nemzet a jövőben is ragaszkodni fog Deák alkotásához”. Kossuth Lajos meg a híres Kasszandra levélben – melyre később visszatérünk – „példátlan befolyást, roppant erkölcsi hatalmat” tulajdonít egykori minisztertartásának, s „a nemzeti jogok békés úton visszaszerzésének vezére”-ként emlegeti. Csengery Antal, Deák barátja és eszmetársa meg azt írja: „mint egy nagy párt, olykor az egész nemzet vezére áll előttünk. Az állam feje anélkül, hogy kormányon ült volna. Nagy múltja és nagy államférfiúi tulajdonai s a bölcsességében és hazafiságában vetett föltétlen bizalom ruházták föl az egyszerű polgárt e rendkívüli, csaknem dictatori hatalommal, amely mellett ha szerénysége engedé vala, többször elmondhatta volna magáról: a nemzet én vagyok...”

Íme egy liberális magyar polgár szinte XIV. Lajos-i befolyással, ám mindenféle hatalmi póz és gőg nélkül.

„Nyílt homlokkal, nyugodt kebellel”

Anélkül, hogy idealizálnánk Deák Ferenc alakját, személyiségének néhány alapvonását, sőt ellentmondását fel kell villantanunk. Alapvetésünk, hogy a politikus is ember, még ha ez a maiakon nem is mindig látszik.

Nincs írásos nyoma annak, hogy Deákok később hogyan érintették születésének tragikus körülményei. 1803. október 17-én ugyanis édesanyja, Sibrik Erzsébet belehalt a szülésbe. (Talán rossz az analógia, de tudjuk, hogy például ez a motívum Radnótinál élethosszig önváddal kísértetett.) Deák apja a tragikus szülés nyomán búskomorságba esett, hamarosan meg is halt, Ferencet rokonai nevelték, saját családot később sem alapított. Gyámleányához, Vörösmarty Ilonához Kölcsey Parainese modorában 1862. augusztus 14-én írt leveléből belső szomorúság, komor kedélyével birkózó önfegyelem, keserű realizmus árad. („... De nem csak vágyainkról kell lemondanunk, hanem szenvedélyeinket is kell fékeznünk, s a felhevült indulatot keblünkbe visszafojtatlunk, nehogy kitörései által magunkban kárt tegyünk, vagy mások iránt méltatlanok legyünk.”)

Deák Ferenc ifjúként lett szimpla dunántúli birtokosjelöltből érzékeny pannon személyiség, a szó tiszta, XIX. századi értelmében liberális hazafi. Életének szinterei (Tárnok, Kehida, Keszthely, Pápa, Nagykanizsa, Zalaszentgrót, Győr, Pozsony és Pest) tudást, egyéni és közfelelősséget, jogkövetést, önfegyelmet adtak, illetve kényszerítettek rá, magyar hazafivá s európeér liberálissá nevelték. Felvértezték a jog ismeretével, szemléletével, kiváló oratori,

stilizsai képességekkel. A napi politika dzsungelében elvi alapokon eligazodni képes államférfivá nevelték.

Deákról számtalan anekdota, adoma maradt fenn, mintegy bizonyítván, hogy jó kedélyű, élni szerető és tudó ember volt. Szivarozva, kabanosát soha kihúlni nem hagyva, fején keménykalappal, széles arcán bölcs derűvel vonult be a magyar történelmi pantheonba. Életrajza szerint viszont 1843 és 48 között például súlyos depresszió gyötörte. Ezzel együtt végül mégis elment Pozsonyba, az utolsó reformországyűlésre, sőt igazságügyministerséget is vállalt Battyhány „nemzeti egységkormányában”, mert tudta, hogy ez a kötelessége. Mái nem egyértelmű viszont, miért utasította vissza a miniszterelnökséget 1867 januárjában a császár felkérése dacára, miért hagyta, hogy Andrássy Gyuláék arassák le a babérokat, s miért nem ment el még Ferenc József és Erzsébet koronázására sem. Sőt az is feltűnő, hogy 1867 után miért tartotta magát távol a parlamentben a nevére elnevezett párttól. Amikor 1873. június 24-én, utolsó nagy országházi beszédében szíve ellenére az elveire hallgatva támogatta az állam és az egyház szétválasztásának szükségességét, pártjával is szembe került. *„En minden nemét a vallási háborúknak a lehetőségig óhajtom kikérni. Ha a vallási háború fanatizmusból ered és fanatizmussal vitetik, káros, veszélyes. De az oly vallási háború -mert nem csak fegyverrel lehet háborút viselni. Igen gonoszok azok is, melyek tollal és a tanácskozási termekben vitetnek- oly vallási háború, mely hit, vallási buzgóság nélkül, magánérdek és politikai célokból vitetik, még veszélyesebb s emelett útálatos is”* – mondta.

Deák Ferenc életének utolsó három éve súlyos magányban telt. Igaz, holta után emlékeit hamar törvénybe foglalta a nemzetgyűlés. Holtában már senkit sem zavart. Hogy mégis miféle jellem volt, arról talán önleírása szól a leghitelesebben. Zsedényi Ede udvari tanácsos az 1860-as első nagy, a kiegyezés mikéntje körüli viták idején ugyanis Deákot és 1848-as miniszter társait törvénysértéssel vádolta meg. Deák a Pesti Naplóban erre „Nyilatkozat”-ban válaszolt: *„Általános vád ellen részletes védelem szükségtelen és lehetetlen. Hivatalos állásom úgy, mint egész politikai életem nyílt és őszinte volt. Általán nem jártam, titkolózás nem vala sajátom. Számosan élnek még azon kornak férfiai közül, kik tanúi voltak minden lépéseimnek; s én nyílt homlokkal, nyugodt kebellet állok a hon előtt, az általános vádra egyszerűen azt felelve: hogy tudva s akarva hazánk törvényeit semmiben sem sértettem. Deák Ferenc”*

Elvek és félelmek

Deák Ferenc, noha pontosan tudta, hogy a politika egyik lényegi eleme az opportunizmus, ám soha nem tévesztette szem elől, hogy az elveket nem szabad kifelejteni az ügy aprópénzre váltásának folyamatából. Deák elvszerűen volt opportunus, s csak akkor lépett, amikor az jogilag és elvileg indokolt és a legcélszerűbb volt. Alapvetése szerint a szabadság – akár egyéni, akár kollektív – oszthatatlan. Megszerzett jogot elvenni nem lehet, ahol meg nincs szabadság, oda ki kell terjeszteni. Ezért érvelt már az 1830-as években a jobbágyszabadítás érdekében, mondván *„nyolcszáz éves alkotmányunk nyolcszáz éves bűne a jobbágyszabadság fenntartása.”* Deák természetesen a rendi, sérelmi politika megyei és országos „edzőtermeiben” nevelődött, bibliája meg a Corpus Juris Hungarici volt. Ám a rendi-nemesi jogszemléletet képes volt polgári jogszemléletté nemesíteni, úgy hogy kihasználta, de egyetlen pillanatra sem tagadta meg a „nyolc évszázados alkotmányt”, vagyis a rendi-nemesi nemzetfogalom jogi alapvetéseit az Aranybullától a Pragmatica Sanction át a híres 1790-es X. törvénycikkig. Itt tételesen is megfogalmaztatott, persze az akkori politikai helyzetnek megfelelő értelemben a II. József-i „jogtiprások” után, hogy Magyarország, noha Ausztriával indivisibiliter ac inseparabiliter, azaz feloszthatatlan és szétválaszthatatlan, mégis *„saját törvényei és rendeletei szerint kormányozandó és igazgatandó.”* Ugyanígy értelmezte a 1722-23-as Pragmatica Sanctio-t is, amely eredetileg a Habsburgok nőági öröklését,

vagyis Mária Terézia trónját volt hivatott elismertetni. Ám a deáki olvasat ezt kétoldalú szerződésnek úgy szinkronizálta és aktualizálta, hogy Magyarország és Ausztria között ezen törvény alapján is rögzítetten mindig is csak perszonálunió, nem pedig realunió állott fenn. Mindez persze alapvetően fontos akkor, ha a nemzeti szuverenitás és autonómia kérdése kerül szembe egy centralizált, majd föderatív összbírodalmi lehetséges megoldással.

Deák makacsul ragaszkodott a jogfolytonosság elvéhez is. Ebből pedig az következett, hogy az 1848 áprilisi törvények, miután azokat a parlament elfogadta, a király, V. Ferdinánd pedig szentesítette, érvényesek. Ezek abszolutikus, uralkodói rendelettel történt visszavonása pedig jogtalan, tehát érvénytelen. Ugyanezen okok miatt érvényes az első felelős magyar minisztérium megbízása is. Amíg e törvénytelenések nem orvósoltatnak, addig nincs esély semmiféle kiegyenlítésre. Ezt kristálytisztán megfogalmazta a végül kudarcos 1861-es országgyűlésben is. A kudarc oka egyszerű. Az 1860-as októberi föderalizáló bírodalmi alkotmánykísérlet, és különösen az azt módosító februári pátenst Magyarország törvényekben rögzített alkotmányos jogállását sérti, sőt nem állítja vissza Szent István koronájának épségét, vagyis Horvátországot és Erdélyt közvetlen bécsi irányítás alatt hagyja. *„Alkotmányos önmállásunk sértetlen fennmaradása, az ország területi és politikai integritása, az országgyűlés kiegészítése, alaptörvényeink tökéletes visszaállítása, parlamentáris kormányunk és felelős minisztériumunk ismételt életbe léptetése s az abszolút rendszer minden, még fennlévő jogtalan következményeinek megszüntetése oly elsődleges feltételek, miknek teljesítése nélkül tanácskozni és engedni lehetetlen.*” – hangzott a kemény deáki beszéd.

Deák Ferenc 1861 után ismét várt, hisz még nem jött el az ő ideje. Várt korábban is, hiszen 1849 januárja, a sikertelen windschgrætz-i követjárása után visszavonult Zalába. Várt. A Bach-rendszerben is kényesen ügyel arra, hogy ne legyen köze a centralizáló adminisztrációhoz. Így lett mintaadója a passzív rezisztenciának. Az ötvenes évek közepén adta föl vidéki birtokosi magányát, felköltözött Pestre, s a Angol Királynő-beli szobája azonnal a hazai politikai élet központja lett. Politikai intézmények (parlament, vármegye) híján lakosztálya lett a magyar politikacsinálás szíve. Igazából ekkor fedezte fel a sajátját is, mint másodlagos politikai eszközt nézeteinek kifejtésére. A vélemény-újságírás időszaka volt ez a kor, s esemenyszámba ment, ha Eötvös (Deák jóváhagyásával), vagy éppen Deák megszólalt a Pesti Naplóban vagy bécsi Debatte-ban. A nevezetes – hivatalosan anonim – húsvéti cikk megjelentése után Ferenc József is azonnal tudta, elhárultak a kiegyenlítés akadályai, most már csak a részletek kidolgozás van hátra.

A nagy áttörést a folyamatban Augusz Antal báró és Deák 1864 decembere utáni többszöri négy szemközti találkozója hozta meg. Itt Deák megismételte a már idézett előfeltételeket, ám beszélt bizonyos közös viszonyokról, ügyekről is, melyek a közös védelem kötelezettségéből fakadnak, s biztosítják a bírodalom szilárd fönnállhatóságát. Harmadjára Anton Augusz már egy kész határozattervezettel érkezett Deákhoz, s ezzel gyakorlatilag elhárult minden akadály a kiegyenlítés mikéntje felől.

Ám még a végkifejlet előtt Deák szétzúzott egy másik bécsi jogi béklyót is: a jogeljárás elméletét. Az ötlet korántsem volt új, hiszen még az I. Lipót korabeli abszolutizmus idején fogant meg a Verwirkungstheorie gondolata. Ennek lényege szerint a magyar nemesség azért veszítette el jogait, rendi alkotmányát, mert rebellisként szembeszegült törvényes uralkodójával. Wenzel Lustkandl is hasonló jogi alapon próbálta védelmezni a Ferenc József-i abszolutikus kormányzatot. Deák nagy összefoglaló művében, az *„Adalék a magyar közjoghoz”* címűben viszont ezt cáfolva kimutatta, hogy a magyarság csak akkor szakította meg kapcsolatát uralkodójával, ha az törvénytelenül kormányzott. Deák egyébként, aki egyáltalán nem volt forradalmár alkot, sohasem tagadta meg 1848-49 forradalmi vonásait. Többször kitért arra, hogy az *„elkülönözési szándék”* mindig akkor fogant meg a magyarságban, ha királya súlyosan megszegte az uralkodó és nemzet közötti szerződést.

A szívós és tudatos deáki munka végkifejlete: 1867. május 29-én a magyar országgyűlés nagy többséggel megszavazta a kiegyezési törvényjavaslatot.

Eddig tartott Deák Ferenc nagy menetelése. A részletek kimunkálása már az új fiúk, Andrássy Gyula, Lónyay Menyhért és később Tisza Kálmán ügye volt. Deák bizonyára érezte: az új világ, új játékosok, új tempó, új habitus kora jön, s neki ebben már nincs keresnivalója.

Deák Ferenc döntéseit a jogi megfontolásokon túl egy keserű tapasztalás is formálta. Már az 1840-es években, Széchenyivel együtt felhívta a figyelmet nem magyar anyanyelvűek, különösen az Oroszországtól támogatott szlávok felőli veszélyekre. Úgy vélte, egy nagy pánszláv akció könnyedén elsodorhatja az országában kisebbségben maradt magyarságot, amit aztán Európa nagyhatalmi politikája csakis „tört számnak” fog tekinteni, s ide, vagy oda (a német vagy szláv államalakulathoz) könnyedén hozzácsaphat. E félelmeket erősítette föl 1848-49. Az tény, hogy a legkeményebb és könyörtelenebb fegyveres harc nem magyarok és császáriak között folyt, hanem a szerb, illetve a román „frontokon”. Deák ennek nyomán arra a meggyőződésre jutott, hogy ebben a veszélyes helyzetben Ausztria a kisebbik rossz. Úgy vélte, Ausztria nem elég erős ahhoz, hogy egyedül elnyomja a magyarságot, de velünk együtt elég erős lesz, hogy velünk együtt nagyhatalomként magát is, minket is sikeresen megvédjen.

Egy európai jelenség s két háborúja

Deák nem akárkivel, hanem egy akkorra négyszáz éves „európai jelenséggel”, a Habsburg birodalommal, illetve ennek képében Ferenc Józseffel egyezkedett. Ezt azért fontos leszögezni, mert Ausztria úgymond felbomlasztására a korabeli diplomáciai szokásrend és nagyhatalmi viszonyok közepette nem volt reális esély. Ennek oka igen egyszerű: *„Ausztria az európai balance of power legfontosabb eleme. Ausztria Európa középpontjában fekszik. Akadály az egyik oldal tiltakozása, s a másik inváziója ellen. Véleményem szerint Európa politikai függetlensége és szabadsága Ausztriának, mint nagyhatalomnak fenntartásán és integritásán alapszik,*” – mondta Palmerston 1849-ben a brit alsó házban. E vélemény később sem sokat változott, s osztozták ezt az európai nagyhatalmak is. E diplomácia védernyő dacára e polifón és heterogén birodalom sok belső feszültséggel küzdött, éppen heterogenitása okán. A 36 milliós birodalomban relatív többségben voltak a németek (8 millió). A németiség fele egy tömbben az örökös tartományok területén élt. Mellettük mintegy 5,5 millió olasz, 5 millió magyar, 4 millió cseh, 3 millió ukrán, 2,5 millió román, 2 millió lengyel, 1,7 millió szlovák, 1,4 millió szerb, 1,3 millió horvát, és 1,1 millió szlovén tartozott a császár fennhatósága alá. Ami összetartotta e kakofón etnikai, vallási, néprajzi és gazdasági értelemben igen sokszínű képződményt, az a nemzetekfelettséget kifejező uralkodó és az általa vezényelt k.u.k. hadsereg volt.

A Monarchia azonban az 1850-60-as években mind katonailag, mind pénzügyileg erősen megroggyant. Két háborút veszített, másodosztályú nagyhatalom lett, nem tudott ellenállni az olasz és német nemzeti egységtörekvéseknek, sőt le kellett mondania a nagynémet egyesítés tündermeséjéről. 1859-ben, miután a francia-piemonti erőktől vereséget szenvedett, elvesztette Észak-Itáliát, sőt egy pillanatra korábbi szövetségese Oroszország, sőt a többi európai nagyhatalom is kész lett volna „bevégzett tényként” elfogadni fölbomlását. Ezt a Habsburg Monarchia végül elkerülte, de a pénzügyi csődöt nem. Nem véletlen, hogy a kiegyezési tárgyalások egyik markáns eleme volt, hogy mekkora részt lesz kénytelen Magyarország vállalni az osztrák államadósságból.

Ennél is nagyobb katasztrófa érte Ausztriát a poroszok elleni 1866-os königgratzi vereséggel a császárnak megszűnt hadserege lenni. Igaz, Bismarck kegyes volt, s gondolva a jövőre is könnyű békét szabott, ám kiderült, hogy tovább már nem odázható a Monarchia belső átalakítása. A kiegyezés utáni Ausztria-Magyarország azonban már egy másik birodalom lett, dunai monarchia abban az Európában, ahol születőben volt az új hatalmi rend,

új osztozkodás készült, új impériumok épültek. Az államélet irányítása pedig átcsőszott a hivatásos katonák, a karrierdiplomata és a bürokraták kezébe. A politikacsinálás elhivatottság helyett szimpla szakmai alapú ügyintézésé silányult Cisz- és Transzlajtániában is. (Megjegyzendő, hogy az osztrákok minden bajért minket hibáztattak, mondván, hogy a magyarok a költségek harmadért (érts a közös ügyi kvóta 30-36, 4 százalék volt) megkapták a jogok felét és befolyás kétharmadát.).

Tertium datur?

Költői a kérdés, volt-e más megoldás, mint kiegyenlíteni. A válasz a realitások alapján a nem.

Tudjuk, Kossuth Turinból, hívei meg itthonról folyamatosan támadták a deáki művet. A kossuthi logika egyébként önmagában kristálytiszt. Attól fogva, hogy 1848 őszén megkezdődött az önálló magyar pénz nyomása és fölálltak az első önálló honvédezek, Kossuth lélekben már megkezdte az elszakadást Ausztriától. Ezt persze közvetlen hívein kívül kevesen fogadták el, s még kevesebben tartották véglegesnek. A Függetlenségi Nyilatkozatról meg Kossuth is tudta, hogy csak egy kétségbeesett válaszlépés volt Olmützre. Az önálló magyar államiság realitása ugyanis a német egyesítés frankfurti, forradalmi megoldásának meghiúsultával a minimálisra csökkent már 1848 decemberére.

Kossuth emigránsként még Vidinből azonban elsőként Görgeit támadta meg, árulónak bélyegezte, s őt tette felelőssé a bukásért. Ebből a logikából következik, hogy emigráns léte, entitása nem engedte meg, hogy Ausztria és Magyarország államjogi kapcsolatát, sőt Ferenc Józsefet bármilyen mértékben is elfogadhassa. Ezért került bele az európai forradalmárok belső köreibbe, szervezkedett, agitált, fegyvert és pénzt gyűjtött egy újabb szabadságharcra. A magyar légio itáliai, majd porosz bevetésétől várta, hogy egy újabb szabadságharc – francia, olasz., majd porosz nagyhatalmi segítséggel – megszabadítja Magyarországot a Habsburgoktól. Reményeiben csalatkoznia kellett, hiszen a nagyhatalmi játékok és érdekek akkor sem Magyarországról szóltak. Így maradt Kossuth számára a turini remete szomorúan patetikus póza és szerepe. Ebből a szerepből egyenesen következik a Kasszandra levél is. Itt írja Deáknak 1867. május 22-én: „*a jogvisszaszerzés álláspontjáról a jogfeladás sikamlós terére jutottál*”.

Kossuth úgy vélte, a monarchiák ideje lejárt, s a jövő a nemzetek Európájá lesz. A dunai államok szövetségének tervét már 1849 óta dédelgette, éppen a már említett keserű tapasztalat, a magyarok és a nemzetiségek ádáz küzdelmének ellenszeréül. A konföderáció tetszetős gondolatának csak egy nagy hibája volt: (máig) egyik érintett fél sem fogadta el, noha Kossuth 1862-ben helyesen fogalmazta meg, hogy „*kíváncsú, hogy az e tájakon elterülő régi történelmi államok egymással szövetségre lépjenek*.” Így akkor (is) maradt a deáki mű: egy közép-európai monarchia, benne sok magyar lehetőséggel.

Forrásmunkák

- Deák Ferenc műveiből. Berzeviczy Albert bevezetésével. Budapest., Franklin é. n.
Ferenczi Zoltán (1904): Deák élete. Budapest
Hanák Péter (2001): 1867 – európai térben és időben. MTA. Tört. Tud. Int. Budapest
História 2003/ IV. szám
Kónyi Manó (1903): Deák Ferenc beszédei. Budapest
Kosáry Domokos (1990): Újjáépítés és polgárosodás 1711-1867. In: Magyarok Európában I-IV. Szerk: Glatz Ferenc. Budapest
Sarlós Béla (1987): Deák és a kiegyezés. Gondolat Kiadó. Budapest

Deák Ferenc Magyaróvár díszpolgára

1865 decemberében összetülő magyar országgyűlésen a Deák mögé felsorakozók többségbe kerültek, mely lehetővé tette a kiegyezés feltételét.

Az országgyűlésen Deák végig tevékenyen részt vesz. 1866 márciusában létrehozzák a 67 fős bizottságot, mely a közös ügyi javaslat kidolgozásán munkálkodik; májustól egy 15 fős albizottsága révén végzi az érdemi munkát. Június 25-ödikére a bizottság el is készül a javaslatával, mely főleg Deák „*májusi programjában*„ kifejtett nézeteire épült, ezután szüneteltetik az országgyűlést az osztrák-porosz háború miatt.

1866 novemberében ül újra össze az országgyűlés, melynek határozott célja a kiegyezés jóváhagyása, Ausztria és Magyarország közt fennálló viszonyok rendezése. A biztató fejleményekről a sajtó is rendszeresen számol.

Magyaróvár Város Tanácsa azonban külön értesítést is kap Moson vármegye országgyűlési követétől Jankovics Antaltól az országos politikai események pozitív irányba fordulásáról, mely során hamarosan remélhető a megegyezés. 1867. február 6.-án kelt levelében megírja, hogy a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottmány munkáját befejezte, így a felelős magyar kormány kinevezése és a törvényes lét helyreállítása hamarosan várható.

1867. február 17.-én sor kerül Andrássy Gyula gróf miniszterelnöki kinevezésére. Amikor Magyaróvár Város Tanácsa, 1867. február 23.-án gyűlést tart Schllafer Ferenc városbíró elnökletével; mely alkalommal értékeli Jankovics úr levelét, addigra a magyar minisztérium már megerősítést is nyer.

Elnök úr véleménye szerint az örvendetes hír, mely szerint a kiegyezés a magyar minisztérium tárgyában létrejöhetett, egy jobb jövő hajnalhasadásának megerősödését jelenti. A gyűlés elé terjeszti, hogy a magyar minisztérium kinevezése feletti örömknek kifejezésére - mely a nemzet óhajtott és teljesülő kívánsága -, a városban ínséget szenvedők részére pénzadomány gyűjtése vezettetessen be, melyre rögtön 40 forintot ki is utalnak a pénztárból. Egyúttal javasolja még egy hódoló irat küldését gróf Andrássy miniszterelnök úrnak és a díszpolgárság kitüntetésének adományozását Deák Ferencnek az ünnepelt hazáfinak, akinek a létrejövő kiegyezés a nemzet és a király között legfőképpen köszönhető.

A gyűlés, a miniszterelnöki hódoló irat és Deák Ferenc díszpolgári oklevelének elkészítésével Schlaffer városbíró urat bizzák meg, Jankovics Antal országgyűlési követ urat pedig felkérlik, hogy a hódolati feliratot gróf Andrássy miniszterelnök ő nagyméltóságának, a díszpolgári okmányt pedig köztisztelétű hazánkfiának Deák Ferenc követ úrnak, e szabad város nevében kézbesítse.

A Deák Ferencnek átadott díszpolgári oklevélhez tartozott egy kísérlével melynek tartalma, következlképp hangzik:

Tekintetes Országgyűlési követ úr,
méljen tisztelt hazafi!

Hazánk sorsának 18 súlyos viszonyú évek lefolyta után, boldogabb jövőt ígérő hajnala derültét, a nemzet férfius kitartása a királyi trón s a haza szent törvényéhez való hű ragaszkodása mellett, főképp méljen tisztelt Követ úr államférfiúi bölcsességgel párosult magasztos hazaszeretetének mely az ország hajóját halált fenyegető viharok közti biztos kikötőbe vezérelni következetesen iparkodik köszönlük.

Bátorkodott, ennél fogva nemes Moson vármegye székhelyének, Magyaróvár szabadalmas városának tanácsa legőszintébb hálája s határtalan bizodalmanak jelélül Tekintetes urat, polgári lajstromába iktatni.

Engedje tehát méljen tisztelt hazafi, miszerint e városi határozat körűi okmányt, azon őszinte óhajjal kézbesítessük: hogy szeretett hazánk boldogításában fáradozásait az úr isten áldassa árássa és az egek ura méljen tisztelt uraságodat az ország és nemzet mentőjét még számos évekig éltesse. Kik, egyébiránt mélj tisztelettel vagyunk Magyaróvár városa tanácsától.

Tekintetes követ úr köztiszteletű hazánkfiának legőszintébb tisztelői.

Kelt Magyaróvár szabad város 1867. február 23.-án tartott közgyűlésből.

A város a díszpolgári oklevelet a bécsi Dieger Ede litográfiai műhelyében készítette, melynek nyomtatásáért 50 forintot utalnak át.

Április 26-i tanácsülésre jelenti Moson megye országgyűlési követe, hogy a városi tanács felkérésének eleget tett, az átvett miniszterelnöki hódoló iratot és Deák Ferenc díszpolgári oklevelét kézbesítette.

Deák Ferenc arcképének nyomataiból is rendel a város 5 forint értékben, mely jótékony célt szolgál, ugyanis a befolyt összeg tiszta jövedelmét a cs. kir. hadügyminisztériumból, a magyar rokkant vitézeknek és családtagjaiknak folyósítják.

9 év elmúltával, Deák Ferenc – a legkiválóbb hazafi és a város díszpolgárának – 1876. január 28.-án bekövetkezett halálát Magyaróvár mély szomorúsággal és a legnagyobb fájdalommal veszi tudomásul.

Február 3.-án, Budapesten tartandó ünnepélyes temetési szertartáson a város háromtagú küldöttséggel képviselteti magát. A város 8 napos gyászt tart; a városházára kitűzik a gyászlobogót és a polgárokat felkérlik, hogy a gyászuk kifejezésére szintén tűzzenek ki feketezászlót.

A Budapesten tartandó február 5-ödi keleti engesztelő szent mise áldozat napján, Magyaróváron is a plébánia templomban délelőtti 10 órakor a vármegye kezdeményezésére a boldogult lelki üdvösségéért gyász isteni tiszteletet tartanak. A március 8.-ai testületi ülésen egy ismeretlenséghez ragaszkodó személy Deák Ferenc emlékének megőrkítésére egy árvaalap létesítését javasolja, de ezt a célra a tanács nem tartja alkalmasnak.

Ellenben határozatot hoznak, hogy a megboldogult arcképét a tanácsterem részére egy művész által meg kell festetni, s a nemes célra gyűjtést indítanak.

Magyaróvár így búcsúzott – kellő tiszteletet adva – polgárától, mivel szellemi közösséget vállalt a nem könnyű viszonyok közt kifejtett magatartásáért és nézeteiért, melyek a haza fejlődését szolgálták.

Felhasznált irodalom

MTA Történettudományi Intézet: Magyarország története 6/1. 1848-1890.
Akadémia Kiadó, Budapest 1979. 745-764 p.

Aufgabs-Recepisse.	
Ueber ein rekommandirtes Schreiben unter der Adresse:	
<i>Deák Ferenc</i>	
welches am heutigen Tage hierorts richtig aufgegeben worden ist.	
Dafür ist bei der Aufgabe bezahlt worden:	
An Franco	fl. 10 ^{tr.}
„ Rekommandation:	„ 10 „
Für ein Retour-Recepisse bezahlt:	
net mit <i>M</i>	„ „
Zusammen	fl. 20 ^{tr.}
Der Empfänger hat an Porto zu entrichten fl. fr.	

f. f. Postamt. 1867

UNG. ALTE. POST. 5

Sriedl

Moson megye a kiegyezés korában

A kiegyezés ténye Moson megyét nem érte váratlanul. Az Ausztriához közeli megye lelkületében és persze részben gazdasági érdekei szerint is hajlandó volt azt elfogadni. Az esemény és vele a stabilitás növekedése itt a régi – új állam közepén minden tekintetben előnyösnek látszott. 1867 itt is megteremtette a magyar állam és a vármegye fél évszázados fellendülésének alapfeltételét.

A megye a kiegyezés előtt Króner Lajos főispáni helytartó vezetése alatt állt, aki még 1848/49-ben Moson és Pozsony megyék királyi biztosa, majd császári, királyi kormánybiztosa – Haynau egyik kedvence – volt. Korábban alispán volt megyénkben, s mint ilyen, Kossuth és az Országos Honvédelmi Bizottmány rendelkezéseit is végrehajtotta. Síremléke a magyaróvári régi temetőben megtalálható, sőt emlékeznek is mellette.

Az akkori főispán Zichy Henrik gróf, Széchenyi István mostohafia, nem állt császári zsoldba, inkább lemondott és passzívan várta meg a szabadságharc végét. Jog szerint ő is főispán maradt 1849-ben. 1860-ban újra főispánná választották, s úgy lett volna logikus, hogy 1867-ben ő térjen vissza a megye élére. Ő hozta létre a megye első – 300 kötetes – magyar könyvtárát és háromezer Ft készpénzzel segítette a Moson Megyei Gazdasági Egyletet. A kiegyezésben kiemelkedő szerepet játszó Deák Ferencet régóta személyesen ismerte. A tisztí kar az ő felirati párti bizalmasaiból került ki, olyan magyar és német származású nemesekből, akiket a közjogi kérdés érdekelt, de inkább aulikusoknak (udvarhűeknek) voltak nevezhetők, mint a kiegyezés után választottak. Ezen kívül a szakapparátusban valamennyi osztrák és morvaországi is szolgált, de közel sem annyira mint gondolnánk.

A kiegyezés után gr. Hunyady Lászlót nevezték ki főispánná, aki a hosszabb idő óta a megyét vezető Zichyek rokona volt. Nagypapja az öreg II. Zichy Károly (1779-1834) – Moson megyei főispán és Magyarország helytartója – második felesége, gr. Festetics Julianna prdíg a nagyanyja. Leányuk, Julianna (sz. 1808-ban) Hunyady Ferenchez (sz. 1804.) ment férjhez. Fiuk Hunyady László (sz. 1826) (Nagy 1865. 11. köt. 378. p. és 4. köt. 195. p.).

Hunyady László gróf viszont részt vett a szabadságharcban és őrnagyi fokozatig vitte (Mikár 1869. 69. p.). Ez a momentum is részt kaphatott a kiválasztásban. Érdekes, de némiképp jellemző is, hogy fiatalabb testvérei még a kiegyezés előtt aktív tisztként szolgáltak a császári hadseregben. Felesége gr. Csáky Sarolta egy kevésbé aulikus családból származott. Tehát az új főispán nem helybeli volt, részben azért, mert a helyi főnemesek, jelesül a szinte örökös főispán Zichyek is megfoghatoztak.

A (moson)szentmiklósi Zichy kastélyt, ahol Széchenyi gyakran, de Deák is megfordult, 1844-ben eladták a Sináknak. A hasonló szerepet betöltő oroszvári Zichy kastély pedig már Zichy-Ferraris, aztán majd Heinkel, végül Lónyay kastély lett a dualizmusban. Hunyady volt az utolsó Zichy rokon főispán.

Kéthelyi (Somogy megyei) gr. Hunyady Lászlót 1867. április 17-én nevezte ki az uralkodó. A fényes főispáni beiktatás május elsejére esett. A beiktatás után a megye tisztikarának lemondását elfogadta, de szükség volt a választásig egy ideiglenes tisztí karra, amelyet Hegedűs János jegyző, Nedeczky János tisztí ügyész, Mieszl Ferenc szolgabíró és Bittó Lajos esküdt alkottak.

A beiktatási beszédben nem véletlenül emlékezett meg „*kegyelettel nagyatyám gr. Zichy Károly és annak fia gróf Zichy Henrik közvetlen elődöm iránt*” és említette a köztük levő „*közeli vérség és szoros barátság*” kötelékét (Megyei gyűlési jegyzőkönyvek 1867.). „*Életem napjainak legszebbike ez, midőn e szép megyének kormányát átveszem.*” „*1848 után legelőször is törvényesen felnyitni a megyének kapuit, szorosan fogok ragaszkodni a magyar alkotmányosság főelveihez, a többségnek akaraját teljesítem, és kívánatainak hódolok.*” A hosszú beszédben Hunyady főispán megemlékezett Deák Ferencről – „*lehetetlen meg nem említenem azon nagy*

férfiút, ki mint kiáltó szava a pusztában előkészíté 's kiegyenlíté a kiegyezésnek útjait" – az uralkodóról és a felelős minisztériumról. A német és horvát nemzetiségről, amely Moson megyében a többséget alkotta, szintén békülékenyen, az azonos jogok emlegetésével szólt.

A tisztújításon, ahol Jankovich Antal és Steiner Márton apát, valamint Glatz Jakab evangélikus esperes és dr. Sötér Ágost szedték a szavazatokat, Major Pált választották első alispánná, aki evangélikus vallású volt és királyi tanácsosi címmel is rendelkezett. Hozzá köthetők a megye kiegyezés utáni első évtizedei. Már a következő évben államrajz formájában kismonográfiát adott ki a megyéről, amit még két monográfia követett (Major 1868.).

Pintér Miklós lett a második alispán, aki nagy munkabírási hivatalként volt. Simon Gyulát választották főjegyzőnek, aki 1867 előtt is hivatalban volt, s később alispán lett a 80-as években Major után. Zsitvay Leó emelkedett a főügyési magisztrátusba, aki szintén helybeli nemesi értelmiségi volt, testvére (?), Kornélia francia nyelvű naplója a megelőző korszakról becses forrás. Bikkessy Guidó első, Sey Endre második aljegyző maradt. Bittó Lajos alügyész hozzájuk hasonlóan maradt a tisztikarban, Ékey Antal pedig a levéltárosi posztján. Feltételezhető, hogy az itt nem említett hivatalnokok egy része is maradt, vagy más beosztásba került, mint pl. dr. Sötér Ágost korábbi alügyész. Hat helyett ekkor csak négy törvényszéki ülnököt választottak Birk Lajos, Hardy Lajos, Cselley János és Sey Endre személyében. A megye főpénztárnoka Semper Antal, helyettese Pallis Lajos volt 48-as főhadnagy, a főszámvévó Bogdány Nándor, az alszámvévó Modrovich Károly lett (Megyei gyűlési jegyzőkönyvek 1867.).

A megye három járását irányító főszolgabírók mind újak ekkor: a mosonyi járást Mieszt Ferenc, a nezsideri Guzits László, a rajkai Fröhlich Tódor vette át.

Az új főispán kezdeményezte 10 000 Ft befizetését a volt honvédek özvegyeinek, árvaiknak, rokkantaknak a javára, a megye fő bevételi forrásából a pándorfi vámpénztárból. Ez egy 100 000 Ft-os országos alap része lett volna. A megyének ekkor a szabadságharc hadseregéből még 245 életben levő és honvédegyletbe jelentkezett tagja volt.

Kijelölték a koronázásra menő megyei küldöttséget, amely a főispán vezetésével beszámolt a jeles eseményről, ahol az uralkodóval is találkozott a budai várban. A fogadáson maga Deák Ferenc nem vett részt.

A megye – más megyékhez hasonlóan – hódolati feliratot intézett I. Ferenc Józsefhez és Deák Ferenchez június 16-án. Július 3-án már arról döntöttek, hogy a király és Deák Ferenc képét megfestetik és a (rég) megyeháza tanácskozó termében helyezik el. A kezdeményező Imrédy Lipót volt, aki Kossuth Moson megyei kormánybiztosa a szabadságharc idején, s többen is azonnal hozzájárultak a költségekhez. A kezdeményezést a főispán, immár császári, királyi kamarás azzal toldotta meg, hogy saját költségén Erzsébet királyné képét is megfestette. Az elkészítést csak a következő őszre vállalták, mert nagy volt a megrendelések száma a neves, fővárosi festőknél. A három kép jelenleg a helyi Hansági Múzeum tulajdona és az új megyeháza, ma városháza tanácstermében látható. Deák Ferenc olajképét Than Mór, Ferenc Józsefet Telepy Károly, Erzsébet királynét Lotz Károly készítette.

A megye politikailag is Deák mögött állt, és – hosszas vita után – 1873-ban támogatta az állam és egyház szétválasztására vonatkozó parlamenti javaslatát. Igazából ez a javaslat csak 1890-ben vált teljessé, amikor mélyen megosztotta a vármegyei vezetőséget.

A megye ezután hosszabb időre mintha elfeledkezett volna a visszavonultan élő Deák Ferencről, csak 9 év múlva következett halálát gyászolta. A nagy hazánkfia halálakor érzett fájdalomukat gyász istentiszteleten, részvétnyilatkozatban, melyet a parlament két házának elnökei kaptak, valamint jegyzőkönyvi bejegyzéssel fejezték ki. (Megyei gyűlési jegyzőkönyv 1876.) Szobrot nem állítottak neki, mint 1869-ben Zalaegerszegen, megyéjének székhelyén, de Hevesnél előbbre tartottak, amely megye – másokhoz hasonlóan – csak ekkor, a „második hullámban” festette meg a haza bölcsét.

Csak ezután nevezték el róla a magyaróvári főteret, a piacteret, éppen a vármegyeházzal szemben. Az elnevezéshez természetesen Magyaróvár is hozzájárult és városi iratokban néha használták azt. Ekkor még a teljes házszámozás élt Magyaróvárott és pl. a házadó főkönyvbe csak 1904-ben vezették be a közterületek, így az előző század végén használt Deák tér nevét. A tér 1898 után egy rövid ideig Erzsébet tér volt, emlékeztetve az uralkodó feleségének brutális meggyilkolására, de ez az elnevezés hamar elhalványult, a város nem is használta.

Hazánkban nyugaton inkább Széchenyről, keleten inkább Kossuthról volt szokás elnevezni a főtereket. 1860-ban gr. Zichy Henrik főispán saját költségén Széchenyit festette meg annak tragikus öngyilkossága után, s Magyaróváron a régi városháza sarkánál levő terecskét hívták Széchenyi térnek a dualizmusban. Széchenyi kultusza 1882-ben a Magyaróvári Széchenyi Kör alapításával folytatódott, s a két világháború között terebélyesedett a Fő utca róla való elnevezésével és az 1941-ben készített emléktáblával. Kossuth terünk nem volt, de 1909-ben óriás méretben festi meg képmását (Roskovits nyomán) Modrovich Gábor vármegyei hivatalnok, jó amatőr festő.

1902-ben Bruckújfalun (Bruckneudorf) monumentális Ferenc József szobrot készíttetett Zala Györggyel a megye, ami a millenniumi megemlékezések utolsó, ám legnagyobb szabású tette.

Deák nagy ünneplése a megyében halálának századik évfordulóján, 1903-ban volt. Ekkor ünnepélyt rendeztek, amelyre nemzeti trikolorral fellebegtették a székvárost. A kaszinó nagytermében, a Széchenyi teremben a megye díszközgyűlést tartott. Az akkor még meglévő karzatokra csak hölgyek válhattak helyet. Először Nagy Jenő főispán mondott köszöntőt, majd Őshegyi József alispán tartott érdemméltató megemlékező beszédet, amibe Deákhhoz fűződő leveleket is idézett (Megyei gyűlési jegyzőkönyv 1903.). A megye Deák Ferenc emlékére ösztöndíjat alapítottak szegény, de jól tanuló ifjak iskoláztatására. Az ösztöndíj 500 korona összértéke a cél elérését jelentősen segítette. Az ösztöndíj forrása ismét a pándorfi vámpénztár jövedelme volt. Délután kettő órakor a kaszinó termeiben díszebédet, bankettet tartottak még október 17-én, amin kb. százhuszan vettek részt. A részvételi díj magas volt, öt koronára rúgott. A megjelentek azonban valamennyien a megye hazafias elitjéhez tartoztak. Vármegyei hivatalnokok, intézők, gimnáziumi tanárok, ügyvédek, orvosok, néhány gyáros és egyéb polgár alkották a „közönséget”. Megjelent feltucat magyaróvári előjárósági tag is. A hosszú társalgás legfontosabb eseménye gróf Batthyány Tivadar köpcsényi birtokos, ismert ellenzéki politikus, majd miniszter azon felvetése, hogy Deák Ferenc emlékére ezüst serleget készíttessenek és emellett minden évben gyűljenek össze, hogy történelemformáló tetteire és emberi nagyságára emlékezzenek. A lelkesült honfiak a helyszínen 300 koronát szedtek össze, amivel már meg lehetett rendelni a fővárosban a művet. A résztvevők meg voltak elégedve Manninger Károly vendéglős ételével és Bertók Péter nemzeti – cigány – zenekarával. Megegyeztek az 1867-es alap megerősítésében és elnékeltek a Kossuth nótát (Magyaróvári Hírlap 1903. X.25.). A Deák-bankettek a serleg mellett 1904 és 1913 között megtartották. Az esemény a kiegyezéstől megtett sikeres út elismerése is volt. Az itteni közgondolkodásra jellemző, hogy 1909-ben a Mosonvármegye október 31-én vezércikkében Deákot és Kossuthot politikailag összehozta emléklakomai beszédében Németh Vince plébános.

A serleg az államosításkori zűrzavarban eltűnt. Húsz évvel ezelőtt valaki felajánlotta, de aztán nem jelentkezett, így a helyi múzeum nem tudta azt visszavásárolni.

1868-ban Major Pál első alispán könyvecskét jelentetett meg. A Moson megye államrajza címmel megjelent mű fontos információkat szolgáltat a megyéről. Eszerint a kicsi megye lakossága mindössze 74 189 fő. Ma a megmaradt felén is több. Gazdaságilag főleg földművelő terület, ahol a kisebb birtokosok döntően gabonát és kukoricát termeltek, az ipari növények (cukorrépa, repce) termelése inkább a nagybirtokokra volt jellemző. Ekkor még Zugmayer-féle vaseket használtak. Az ipari üzemeknél megemlíti az 1856-ban Kühne Ede nevét, aki Ludwiggal társulva főleg vetőgépeket gyártott és gyára dinamikusán fejlődött.

A mezőgazdaságra épülő nagyipart az uradalmi mosoni cukorgyár képviselte, a Sina-féle mosonszentmiklósi, amely a század közepén még uralta a két főváros cukorpiacát, megroppant. Két sörgyár volt a megyében, a magyaróvári és a kisebb lajtafalusi. A köpcsényi és a szentmiklósi szeszgyárak sem voltak nagy méretűek. Panaszskodik a szerző, hogy a 12 különböző méretű sör- és szeszgyár volt a megyében, de a magas iparadó miatt 5 sör és 4 szeszgyár van bezárva. A mezőgazdasági termékek feldolgozása pedig meghatározó. Jelentősek az uradalmi száraz- és vízimalmok. Említi még a szerző a jelentős kőbányászatot Nemesvölgyön, Nyulason és Császárkőbányán, valamint a hansági tőzegkitermelést.

A megye ipari fejlődése a kiegyezés után nem volt dinamikus, s csak a századforduló körül gyorsult fel. Ekkor is leginkább az Osztrák-Magyar Monarchia centrális helyzetből fakadó iparágak – főleg hadi ellátó gyárak – színesítették a nagyüzemek palettáját.

A – főleg nagyüzemi formában – korszerű mezőgazdaság, a tanügy és más vonatkozásokban a megye jóval előbbre tartott, mint az ország jó része. Megyei specialitás a méhészet jelentős volta, amely már az 1860-as években is megvolt. A dinamikus kifejedés itt is a századforduló körül következik be a parasztság számára, így pl. ekkor szervezték az országosan példaadó tejszövetkezeti mozgalmat. A kiegyezés után a kormányzat népnevelő egyleteket hozott létre az általános műveltség emelésére, amely megyénkben is megalakult. Már ekkor felvetődött, hogy a báró Eötvös József tanügyi intézkedései következtében újonnan felszerelt piarista gimnáziumot 6 osztályossá kellene alakítani. A Gazdasági Felsőbb Tanintézet pedig rangot adott a megyének és a városnak, igaz 1869-ig Ausztriával közös tulajdonként.

Magyaróvár mezőváros volt, majd 1872-től – Mosonnal együtt – anyagi megfontolásokból nagyközség. A vezetést Hautzinger József bíró és Bozzay Mihály jegyző végezték. A jegyzőn kívül kevés fizetett alkalmazottja volt a két településnek: a plébános, az orvos és a tanítók. A képviselő testületük választott tagokból és a legtöbb adót fizetőkből (virilisekből) állt. Négyezer lakójával, amibe az 1905-ig még különálló Lucsonyt is beszámították, az egyik legkisebb megyeszékhely Magyaróvár. Legfőbb foglalkoztatója a vármegye és az uradalom, különösen a malom és a sörgyár. Mezőgazdasága a hozzá tartozó Majorokban koncentrálódik. Céhes ipara a legerősebbeket (mészáros, molnár) leszámítva tönkrement vagy vegetált a nagyipari versenyben. Az 1872-es ipartörvény feloszlatta a céheket és nem védte meg az iparosokat. 1899-ig, a Hirtenbergi Tölténygyár nagyberuházásáig, nem szaporodott a magyaróvári nagyipar. Jellemző, hogy 1868-ban alakult a Mosonymegyei Takarékpénztár, Króner Lajos vezetésével, a megye első pénzügyintézete Magyaróvároott. A megyeközponti szerep is generált bizonyos fejlődést, s néhány új foglalkozási ág is meghonosodott, erősödött a kereskedelem és a szolgáltatás.

A megye gazdasági központja a 4 400 fős Moson, ahol rövidesen bezárt a cukorgyár és 1872-től épületében Kühne Ede egyedüli tulajdonosként fejlesztette ki az országosan meghatározóvá váló gyárát. Saját szabadalmi nemzetközi versenyképességet biztosítottak. Mellette a Hubay Sándor-féle gépgyár a legjelentősebb, de egyáltalán jellemző, hogy sok vasiparosa volt a településnek. Emellett más iparosok és mezőgazdaságból élők is fontosak, de legjelentősebb a kereskedelem, amely még mindig részben folyami. 1873-tól a dualizmus végéig – a megyével együtt – igyekeztek tenni a Mosoni-Duna jobb hajózhatóságáért. A mosoni piaci árak voltak az irányadók az egész megyében. 1872-ben létrehozták a Mosonvárosi Takarékpénztárt. Moson tőkekoncentráció szempontjából is megelőzte a megye valamennyi települését. Vezető szerepe lényegében a dualizmus végéig megmaradt, s csak a hatalmas állami löpőgyár felépülése a világháború alatt juttatja Magyaróvárt nagy előnyhöz az ipar és az ehhez kapcsolódó területen.

Érdekes módon magisztrátusát a magyaróvári iparosokkal szemben a több száz holdon gazdálkodó – nyelvén szintén főleg német – paraszt-polgárok vezették. Döntő szava ekkoriban Kobl János bírónak volt, de lényegében már ekkor ugyanazok a családok, Nusserek, Ungerok, Weissék, Rábliaik, Koppyak, stb. vezetik a községet, mint a két világháború között.

DEÁK FERENCZ emlékezete.

(SZÜLETETT ZALAMEGYEI SÓJTÖRÖN 1803. OKTÓBER 17-ÉN.)

1. 1903. október 21-én Mosonvármegye törvényhatósági bizottsága **rendkívüli közgyűlést** tartott Deák Ferenc születésnapja századik évfordulójának megünneplése alkalmából. A közgyűlésen, melyen az ünnepi beszédet *Őshegyi József* alispán mondotta, Deák Ferenc ősziróndij-alapítvány létesítetett, melyből jogot tanuló mosonvármegyei ifjú kap ősziróndiját. A közgyűlés után a városházi teremben **diszebed** volt, melyen 103-an vettek részt. *Gróf Batthyány Tivadar* indítványára lelkesen elhatározták, hogy évenként az őszi közgyűlés alkalmával Deák emlékére diszebed tartassék, Deák-serleg szereztessék be, melyet áldomásra díszszónok emeljen. A serlegre azonnal egybegyűlt 280 K.

1904. január 20-án a vármegye közgyűlése az alispán előterjesztésére 20. bü. számú határozatával kimondotta, miszerint „a mindenkori alispánt megbízza, hogy Deák Ferencz, hazánk bölcsé emlékére minden évben az őszi közgyűlés alkalmával rendezendő diszebed megvalósítása és a szónok kiírelése iránt intézkedjék”. A serleg beszereztetett; készítője Szandrik ezüstgyár Alsó-Hámor, Barsmegye.

2. 1904 október 26-án **diszebed**, melyen 88-an vettek részt. A serleget áldomásra emelte mint díszszónok: *gróf Batthyány Tivadar*, nagybirtokos, országgyűlési képviselő.

3. 1905 október 26-án **diszebed**, melyen 70-en vettek részt. A serleget áldomásra emelte mint díszszónok: *Mentel Géza*, árvaszéki elnök.

4. 1906 október 24-én **diszebed**, melyen 73-an vettek részt. A serleget áldomásra emelte mint díszszónok: *dr. Hegyi Gyula*, tiszti főügyész.

5. 1907 október 23-án **diszebed**, melyen 62-en vettek részt. A serleget áldomásra emelte mint díszszónok: *dr. Bobesi István*, ügyvéd.

6. 1908 október 28-án **diszebed**, melyen 75-en vettek részt. A serleget áldomásra emelte mint díszszónok: *Hegyi Miklós*, tb. főjegyző, főszolgabíró.

7. 1909 október 27-én **diszebed**, melyen 71-en vettek részt. A serleget áldomásra emelte mint díszszónok: *Németh Vince*, halászi-i plébános.

8. 1910 október 26-án **diszebed**, melyen 63-an vettek részt. A serleget áldomásra emelte mint díszszónok: *K. Vörös Sándor*, udvari és kir. tanácsos, nyug. kir. gazd. akadémiai igazgató.

9. 1911 október 25-én **diszebed**. A serleget áldomásra emelt mint díszszónok: *Kühne Károly*, mezőgazdasági gépgyáros.

A községekben az országos törvények megtartása kezdetben nem volt zökkenőmentes. A két vezető település szabályrendeletei az új országgyűlés ill. 1848 törvényein alapultak, amelyekhez a megye is megszabott bizonyos kiegészítéseket és természetesen saját szokásait, elfogadott szabályait is belekerültek. Ugyanakkor a községek felett jelentős volt a megyei felügyelet, pl. egy kocsmái bérlet meghosszabbítását is fel kellett terjeszteni.

A túluniformalizált, bár formailag szakszerű neoabszolutizmus után a kiegyezést követően a magyar megye és települései szélesebb mozgásteret kaptak.

Forrásmunkák

A Mosonmegyei Takarékpénztár Magyaróvárott története 1868-tól 1929-ig. Magyaróvár, 1929.

A Szülőföldünk, a Kisalföld / Mosonmagyaróvár / Győr, évszám nélkül.

Magyaróvár község iratai 1890 - 1903. / Megyei Levéltár Mosonmagyaróvári Részleg /

Major Pál: Moson megye állam-rajza. Magyar - Óvárott, Nyomatott Czéh Sándornál. 1868.

Megyei alispáni iratok 1865 - 1914 / Megyei Levéltár Mosonmagyaróvári Részleg /

Megyei gyűlési jegyzőkönyvek 1865-1905. / Megyei Levéltár Mosonmagyaróvári Részleg /

Mikár Zsigmond / szerk. /: Honvéd Schematizmus, vagy is az 1848/9-ki honvédseregből 1868-ban még életben volt főtiszteknek névkönyve. Pesten, 1869.

Magyaróvári Hírlap 1903. Mosonvármegye / Magyaróvári Hírlap / 1905-1914.

Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. T-ZS. Pest. 1865.

Organisation-Operat des Wieselburger Komitates im Sinne des Ges.-Art. XLII. Vom Jahre 1870.

1871. Ungarisch-Altenburg, Durch von Alexander Czéh.

Statuten der Grossgemeinde Ungarisch-Altenburg auf Grund der §§ 59,65 und 66 des Ges.-Art. XVIII vom Jahre 1871, und der vom löbl Wieselburher Comitete am 22. Juli 1872 unter § 51 gebrachten allgemeinen Statuten. Ung. Altenburg, durch Alexander Czéh

A liberalizmus és a nemzeti érzés Deák Ferenc politikai pályáján

"a haza sorsát a szeretet óvatosságával kell őrizni; kockáztathatunk mindent a hazáért, de a hazát kockáztatnunk nem szabad."

Deák Ferenc politikusi személyisége kiemelkedik a magyar államférfiak XIX. századi sorából. Szerénysége sokakat rabul ejtett. *"E hatalmas szellemben ... nincs semmi hiúság, semmi nagyravágás, mind a szellemi, mind az erkölcsi tulajdonok fő jellegét a higgadt nyugalom, mérséklet képezi."* – írja róla Horváth (1886).

Deák nemzedéke a felvilágosodás optimizmusán iskolázódott. Valóság és történelem összefüggéseit e nemzedék számára a ráció fénye világította meg. Deák az illúziókat távol tudta tartani magától: érveit, ideáit, politikai eszméit szembesítette a földhözragadt realitásokkal. Kevesen voltak a kortársi politikusok között, akik történelmi, gazdaságtani, jogi, filozófiai és természettudományos ismeretekkel felvértezettebbek lettek volna, mint ő. Személyét az 1830-as évek közepétől – annak ellenére, hogy sohasem törekedett vezérségre – mellőzhetetlennek tartották minden fontosabb politikai kérdés megvitatásánál. Következésképpen és bátran nézett szembe hagyományainkkal, a magyar társadalom nemzeti és osztályviszonyaival. Politikusi pályáján saját személyének tulajdonította a legkevesebb fontosságot. Anyagi előnyöket sohasem fogadott el, a politikát szolgálatnak tekintette. Meggyőzni akart, tartózkodott a frázisoktól, a korában divatos szóképek, romantikus metaforák használatától. Ezért máig sem avasodtak meg szónoklatai, országgyűlési felszólalásai.

A koránérő politikusok típusához tartozott. Eszme- és gondolatrendszerét már az 1832/36-os országgyűlésre kiforrottan vitte. Ezt követően kevésbé módosultak nézetei. Amennyiben mégis, nem az újabb olvasmányok, eszmék hatására, hanem sokkal inkább a történelmi változások nyomán. Liberális reformterveit fokozatosan szerette volna megvalósítani, hogy a megalkotott joggal lehetőséget és kényszert teremtsen mindenki számára a feudális társadalom mentalitásáról a polgári életformára való áttéréshez. Egyetlen fegyvere volt: a jog. A megalkotandó törvényeket sohasem kizárólag az elvekhez, hanem az emberekhez mérte.

Zala megye 1832. augusztus 6-i közgyűlésén nyíltan is megfogalmazta a legfontosabb reformtörekvéseket. Indítványozta, hogy nem nemes is lehessen földbirtok teljes jogú tulajdonosa: *"töröltessenek el mindazon törvények, melyek eddig tilalmazták, hogy nemtelen sorsú hazánk fiai valamely nemesi javakat tulajdonosi jussal megvehessenek..."*. Javasolta még, hogy a nemesség vállaljon részt a közteherviselésből: *"nemzetünknek minden adótól mentes osztályai vállaljanak el legalább egy részt az adózó népen fekvő közterhektől..."*. Végül azt vetette fel, hogy a nem nemesek is korlátozás nélkül viselhessenek hivatalokat: *"adassanak az adózó népnek is polgári jussok, nyitassék meg előttük a hivatalok minden lépcsője..."*

A javasolt reformok többségét akkor még visszautasította a zalai nemesség, később azonban – Deák országgyűlési követsége idején – ha fogcsikorgatva is, de kénytelen volt engedelmeskedni az idők szavának.

Az 1833. június 15-i országgyűlési beszédében síkra száll a jobbágyok személy- és vagyonbiztonsága mellett: *"Van egy törvény, mely minden polgári törvények fölött örök és változhatatlan... Ezen törvény parancsolja, hogy minden ember személye sérthetetlen legyen"*. A jobbágykérdés megoldásában a jobbágytelkek felvásárlásának korlátozását támogatta. Véleménye szerint, ha kevesek kezére kerülnének az úrbéres földek, nemcsak a jobbágyok veszíténék el megélhetésük alapját, de a földesuraknak sem állna rendelkezésre elegendő munkáskéz. Deák hozzászólását *"magasabb tekintetek"* – fontosabb szempontok – figyelembe vételével indokolja. Ezek *"a szegény jobbágy boldogsága és a status közjava, mert nem az a*

boldog ország, ahol a legtöbb gazdag ember, hanem az, hol kevesebb szegény ember vagyon." Ugyanígy ellenezte, hogy a földesurak azokat az irtványföldröket is visszavásárolhassák, amelyek valóságos jobbágytelkekké változtak, miután kizárólag ilyen irtásföldrök műveléséből él a jobbágyosság jelentős része, és a visszavásárlással sokan földönfutóvá lennének. *"Hazánkban sok ezer háznép egyedül irtásokból szerzi élelmét, vannak vidékek, melyeken irtáson kívül jobbágyan ügyszólván semmi birtoka sincs; ... (ha) minden földesúr önhasználatra fordítja a visszaváltott irtásokat, és azon háznépek, melyek eddig azokból nyerték élelmüket, földönfutókká lesznek, ez pedig a haza boldogságára nézve is káros; mert ugyanazon polgár, kit csekély birtoka szorosan a hazához kötne, a közbátorság mindenkor védjévé tett, táplálása helyéből kikergetve, ugyanazon közbátorságnak dülő ellensége lehet."* Liberális politikusként a jobbágy szabadságának egyik legnagyobb gátját a szabad birtok bérbeadásában látja, mert *"nálunk nemtelen ember semmi fekvő birtokot, mint valóságos állandó és bizonyos tulajdont, nem bírhat, ... kérem tehát a tekintetes urakat, ... méltóztassanak ezen hibás és annyi kárt okozó rendelkezést eltörölni."*

Az országgyűlés alsó- és felsőtáblája elfogadta Deákék által jelentős mértékben liberalizált úrbéri törvényjavaslatokat, I. Ferenc azonban visszautasította azokat, habár tett kisebb engedményeket. Deák az elutasító királyi leiratra válaszolva összegezte az örökváltságot támogató liberális érveit, végül leszögezte: *"Csak ott igazán boldog és virágzó a haza, hol a földet szabad kezek művelik, ott erős a nemzet, hol szabad kezek védik a tulajdont és függetlenséget."*

Az udvar Wesselényi Miklóst, kormányt bíráló szavaieért, perbe fogta. Ezt Deák a szólásszabadság elleni támadásnak nyilvánította. 1835. június 16-i beszédében rávilágított arra, hogy a hűtlenség vétkét szóval nem lehet elkövetni, és a király személye nem azonos a kormánnyal. *"De a király személye a kormánytól minden alkotmányos országban meg van különböztetve, s ezt mindálunk már Werbőczy is megkülönböztetett."* Még nagyobb volt a felháborodás, amikor a kormány a Wesselényit védelmező Balogh Jánost is perbe fogta. Deák a szólásszabadságot ismét a természetjogra vezeti vissza. Másik érve a hűtlenség vétké ellen a sajátos magyar jogfelfogást tükrözi: amit a törvény nem tilt, az megengedett. *"A szabad szólás olyan kétségtelen elidegeníthetetlen jussa minden embernek, melyet úgy, mint a gondolkodás szabadságát, a természetből nyerve vízi magával a társaságba, s csak akkor s annyiban lehet annak tilalmáról szólni, ha és amennyiben a pozitívus törvények által korlátoztatott. A kérdést tehát megfordítva, felszólítok akárkit, mutasson nekem törvényt, hogy gyűlésben mondott beszédért hűtlenségi vád alá vétetni szabad?"*

Az országgyűlés eredményeiről és a megoldatlan kérdésekről 1836. június 22-én nagyszabású beszédben számolt be a Zala megyei közgyűlésen. Számba vette a liberálisok eddigi reformköveteléseit.

A liberális gondolkodás térhódítása Európában a katolikus egyház tekintélyének, feltétlen engedelmisséget parancsoló uralmának a hanyatlásához vezetett. A katolikus egyház mindent megtehetett hatalma megmentése érdekében. A liberálisok az egyház több intézkedése ellen tiltakoztak, Deák is felszólalásaiban, beszédeiben fejtegette ki nézetét valláspolitikai kérdésekben. Szenvedélyesen szállt síkra a vallás és a lelkiismeret szabadsága mellett. Beszédében súlyos hibának nyilvánította az állam és az egyes egyházak összefonódását, amely egyoldalú előjogok gyakorlására vagy éppen üldözésekre adott alkalmat, semmivé téve a vallásszabadságot.

A sok vitát kiváltó vegyes házasságokkal kapcsolatban – amelyet reverzális nélkül az egész püspöki kar ellenezett – Deák a vegyes házasságok mellett emelte fel szavát. A vallásszabadság elve jegyében támogatta a felekezetek iskola-alapítását.

Mint liberális politikus, az igazságszolgáltatás megreformálását is megoldandó feladatnak tartotta. A halálbüntetés kiszabását csak a leg súlyosabb vétek elkövetése esetén tartotta helyénvalónak, *"csak olyan gonoszokat köll tehát halálós büntetésekkel kiirtani,*

kiknek megmaradása több kárt okozna a közjónak, mint amit az egy polgárnak eloltott életében veszthet, de ahol a bűnös megtérni készül, ahol alapos remény van a jobbúláshoz, ott szebb és felségesebb, a közjónak hasznosabb, s talán ezért igazságosabb is az életet megtartó kegyelem, mint a halálos törvénynek pontos teljesítése." A kormánynak a büntető hatalom elrendezésében körültekintően kell eljárnia. Ki kell küszöbölni, hogy az igazság szolgáltatásával vissza lehessen élni. A polgárok érezzék, hogy törvény örökdik az ártatlanok felett. A kinevezett bíró személye nem mindenkiben táplálja a teljes bizalmat. A megoldást Deák a választott bíróságban látja. A bírósági reformok sorába tartozik az esküdtsékek felállítása. Európai példákkal bizonyítja, hogy ott, ahol alkotmányos szabadság van, működik az esküdtsek intézménye. "Az esküdtzéki rendszer mellett ugyanis egészen a nemzet kezében van a büntető hatalom, szabadon választott s önállású független férfiak ítélnék a vádlott felett, s a kimondott ítélet után visszalépnek ismét a polgárok sorába, melyből választattak. Nem állandó hivatal, nem keresetmód ezeknél a bíraskodás, nem képeznek ők a közállományban olyan külön osztályt, mely hivatalos hatalmánál fogva egyéb viszonyokban és némileg a többi polgár felett áll; ők csak egyszerű polgárok, és nem tisztviselők, nem ismernek tehát a hivatalhoz kötött érdeket, s az ő érdekeik semmiben sem különböznek egyéb polgárok érdekeitől." A bírósági reformok sorába illeszkedik Deák azon javaslata, hogy az igazságszolgáltatást külön kell választani. Magyarország belső fejlődését következetesen liberális, az igazságszolgáltatást és a polgári viszonyokat szabályozó törvénykezés terén pedig egyenesen "demokratikus szellemben" óhajtotta elősegíteni.

Következetes liberalizmusa személyiségéből fakadt. Törvényjavaslatain, beszédein, levelein keresztül betekintést nyerhetünk az egyén pszichikumába is. Részéről nem szerepjátszás a magánlevelezésében minduntalan visszatérő panasz és bosszankodás, amiért belekényszerült a politikai élet forgatagába. Ha más korban születik vagy a történelem nem kényszeríti magát rá, egy anekdótázó, jókedélyű, duhajkodástól és szélsőségeségektől mentes társasági ember vált volna belőle, akit humanizmusaért, mértékletességéért és életvidámságáért kedvel a környezete. Lehetett volna belőle jogi szakíró, bár a tudományos pályához hiányzott belőle a kellő szorgalom.

Egyetlen önmagából fakadó motívum, melyet politikai pályája inspirálójaként felismerhetünk: a hazaszeretet. Érdekes azonban hazaszeretetét összehasonlítani kortársaiével. Deák hazafisága a legtöbb rokon vonást a tépelődő, önmagát a kétségbeesésbe hajszoló Kőlcsey patriotizmusával őrzi. Mentessé Kossuth műtszéppítőt, nagy jövőt álmódó hitétől; mentessé Széchenynek a jelenen kétségbeesőt, a múltat nem figyelmező, mégis jövőt álmódó vívódásaitól, mint ahogyan Vörösmarty romantikus vagy-vagy választást kínáló apokaliptikus vízióitól is. Deák úgy érzi, a haldokló történelmi Magyarország végóráit hivatott késleltetni: életigenlő derűjével a haláltól visszahódítani nemzetét, tisztességből és becstelenségtől. Igazolással álljanak itt a magyarság múltját és jelenét európai távlatokból megítélő mondatai.

"A magyarok honszeretetét a múltnak lelkesítő emlékezete, se a hiúság, se az önzés nem támogatják annyira, mint más nemzetekét. A hatalmas Rómának, s a szabad Görögországnak szabad polgárai lelkesedést meríthettek hazájuk történeteiből: büszkének valának nemzetük nagyságában és dicsőségében, s érezték, hogy az ő hazájuk a legjobb, a legboldogabb. A francia, az angol szintén lelkesedve tekintenek vissza történetükre, szintén érzik, hogy Európában nincs haza, mely annyi biztonságot nyújtana, mint az övék. A lánglelkű olasz, feldúlt szabadsága romjai közt, a classical hajdankor tüze lelkesíti; az orosz legalább hazájának óriási nagysága emeli. De a magyaroknak mindezekből kevés jutott. Történeteinek csak átokszülte viszálykodásokra, csak életért és megmaradásért vívott harzokra mutatnak. Kevés azokban a polgári erények tiszta példája, kevés a fénypont, mely forró önérzettel keblünket emelje. Hiúság nem kecsegtet hennünket. Hisz Európa alig tudja létünket, s Afrikának számos coloniája tán ismertebb más nemzetek előtt, mint hazánk, melyet Ausztria termékeny, műveletlen gyarmatának tekinti a külföld. Jelenünk nem fényes, s nem annyira

boldogító, hogy e részben nemzetekkel vetélkedhetnének. Jövendőnk Isten kezében legyen, de hogy igen fényes kilátásokat ígérne, azt elhinni, csakugyan optimizmus lenne, ámbr a jelenlél jobbat nem remélénünk lehetetlen."

Reményeivel kapcsolatban teszi föl a kérdést, inkább csak önmagának, mint másoknak: miért bajlódni a fénytelen jövőjü haza ügyével? S a válasz: *"Van az embernek kebelében egy tiszta, forró érzés, mely mindazon segitségek nélkül buzgón ragaszkodik a hazához, s nem tartom jó embernek, nem tartom magyarnak ki e szegény, ki e szenvedő hazát jobban ne szeretné, mint akár mely fényes országát Európának!"* Az önzetlen hazaszeretet tehát az a motiváció, mely Deákot a politikusi pálya kellemetlenségeinek vállalására kényszerítette.

Másik meghatározó motívum, mely kulcsot ad tettei, nézetei és jelleme harmóniájának megértéséhez, hogy a *"haza sorsát a szeretet óvatosságával kell őrizni, kockáztathatunk mindent a hazáért, de a hazát kockáztatnunk nem szabad."* Ebből fakadt a szállóigévé nemesedett politikai vezérelve: *"Jobban tudom szeretni e hazát, mint gyűlölni ellenségeinket."*

Nacionalizmusából fakadóan az 1836-ban berekesztett országgyűlés után, az írásban benyújtott követjelentésben síkra szállt a magyar nyelv terjesztése érdekében. Követjelentését a magyar nyelv terjesztése érdekében tett erőfeszítések számbavételével kezdte. Liberális felfogása szerint a nemzet alapvető joga, hogy törvényeit anyanyelvén alkothassa, és az országgyűlés hivatalos nyelve a magyar legyen. Deák nem volt hajlandó elfogadni a kétnyelvű (latin-magyar) törvényszerkesztés becikkelyezését, mert mint leszögezte: *"Csak lebilincselts rabszolga köthet olyan alkut, melyben szabadságának egykori lehetőségéről is lemond."*

Az 1848-as márciusi események aktívabb politizálásra ösztönözték Deákot. Miután Zala egyik követe lemondott javára mandátumáról, Deák engedett a közkíváratnak, és megyéje képviselőtársa diétára utazott. Liberális barátainak sikerült rávenniük arra, hogy jelenlétével és közreműködésével tekintélyt és súlyt adjon az ismert reformkövetelések törvénybe iktatásának, Deák pedig – pesszimista helyzetmegítélése ellenére – erkölcsi kötelességének érezte, hogy elfogadva az igazságügyminiszeri tárcát, szerepet vállaljon gróf Batthyány Lajos kormányában.

A nemzetiségi kérdés problémás voltát látva 1848. augusztus 27-én a horvátokkal történő *"békés kiegyenlítőds"* érdekében törvényjavaslatot terjesztett a minisztertanács elé. A liberális javaslat széleskörű autonómiát ígért Horvátországnak, a határörvidék lakossága részére pedig számos gazdasági kedvezményt és társadalmi reformot helyezett kilátásba. Horvátország belső ügyeire nézve (közigazgatás, oktatás) biztosítani kívánta az anyanyelv használatának teljes szabadságát, csupán a Magyarországgal való érintkezéshez írta elő a horvát mellett a magyar nyelv használatát is. E nagyfokú engedményeket persze a kényszer (a horvátok nyilvánvaló támadási szándéka) szülte, és későn fogadta el azokat a kormány. Sem Bécs, sem Zágráb nem volt már hajlandó azokról tárgyalni. Sikertelenül zártak Batthyány és Deák bécsi tárgyalási kísérletei is, ezért Batthyány szeptember 11-én – még a horvát támadás előtt – bejelentette kormánya lemondását. Lemondott miniszteri tisztéről Deák is, és a továbbiakban egyszerű képviselőként vett részt az országgyűlés munkájában.

A szabadságharc leverése után kehidai birtokára vonult vissza. Schmerling osztrák igazságügyminiszter tanácskozára történő hívására sem ment Bécsbe. Deák udvarias, de határozott hangon utasította vissza a meghívást: *"A közelmúlt idők gyászos eseményei után olly állapot között, melyek még jelenleg is uralkodnak, lehetetlenség, hogy én nyilvános ügyekben közreműködhessek."* Nyilatkozata elvi jelentőséggel bírt. A császáriakkal való mindennemű együttműködést megtagadó magatartása a passzív nemzeti ellenállás jelképévé emelkedett.

Deák 1857-ben a zalaiak kezdeményezését is felkarolta, akik Kisfaludy Sándornak, a nemzeti romantika közkedvelt költőjének kívántak Balatonfüreden emlékművet állítani. Ez a

szoborállítás sem nélkülözte a hazafias politikai színezetet, mint ahogy az 1859-es Kazinczy-centenárium is alkalmul szolgált a menzeti érzelmek kifejezésére.

A kiegyezés kimunkálása közben arra törekedett, hogy nemzeti érdekeink a lehető legkevésbé sérüljenek. August Antal báróval folytatott titkos tárgyalások eredményeként megszületett az elvi álláspont, amelyet 1865. április 7-én írásba foglaltak. Deák a birodalom fennállását és biztonságát semmilyen más tekintetnek nem kívánja alávetni és kész Magyarország alkotmányos önállóságának, valamint a birodalom léteérdekeinek következményeit összhangba hozni.

A kiegyezést követően Deák nem vállalt semmilyen kormányzati szerepet, de a törvényhozásban eleinte döntő befolyása volt. A liberalizmus és a nacionalizmus kényes egyensúlyát kellett megteremteni mind a horvát-magyar kiegyezésről, mind pedig a nemzetiségek egyenjogúságáról szóló törvény megfogalmazásakor. Az utóbbi kérdésben a képviselőház 1868. november 24-i ülésén terjesztette elő Deák álláspontját. Szakított ugyan a liberálisok reformkori asszimilációs ábrándjaival, megalkotta viszont a politikai nemzet fogalmát: *"Magyarország összes honpolgárai egy politikai nemzetet képeznek, s ez a magyar, s ezen politikai nemzetnek minden honpolgár egyenjogú tagja."* Az önmagában is ellentmondásos elvet Deák kiegészítette egy másikkal: az ország egységének, valamint a kormányzat és az igazságszolgáltatás szükségleteinek érdekében az egyenjogúságot (a különböző nyelvek hivatalos használatát illetően) *"külön szabályok alá"* lehet vonni. A nemzetiségi egyenjogúságról Deák alapelveivel megegyező felfogásban alkotott törvény a felsőbb hatóságok szintjén biztosította a magyar államnyelv egyeduralmát, a nemzetiségi nyelvhasználatot csupán alacsonyabb szinten, a regionális és helyi önkormányzatok esetében engedélyezte. A törvény legliberálisabb vonása az volt, hogy Európában egyedülálló módon biztosította a nem magyar ajkúak számára az anyanyelven történő iskolázás és művelődés jogát.

Ez utóbbiakat tekintette maga Deák is a törvény legfontosabb vívmányának. E jogokat védelmezve került szembe pártjának nacionalista többségével, amikor azok 1868. novemberében – Deák támogató indítványa ellenére – leszavazták a szerb nemzeti színház segélyezését.

Ugyanezekre a jogokra hivatkozott Deák a képviselőház 1872. június 23-i ülésén, egy új szerb tannyelvű gimnázium tervezett felállítására kapcsán. *"Azon jogosultság minden nemzetiségnek, ha nem politikai nemzetiség is, mindenesetre megvan, hogy mód nyújtassék neki gyermekei nevelésére, kiműveltetésére."* Helyeselte a gimnázium tervét, a követendő nemzetiségi politika lényegét pedig ekkép határozta meg: *"Ha mi a nemzetiségeket megnyerni akarjuk, ennek nem az az útja, hogy őket minden áron magyarosítsuk, hanem az, hogy velők a magyar viszonyokat megkedveltessük."*

Erényeivel és hibáival együtt azért emelkedett a XIX. századi magyar történelem jelentős személyiségei közé, a magyarság jövőjére döntő befolyást gyakorló politikussá, mert a társadalmi törekvések felemásságára, derékbatörtségére talán ő reagált a legérzékenyenbben.

Forrásmunkák

- Hanák Péter (1974): *Deák hűsvéti cikkének előzményei. Történelmi Szemle 572-588 p.*
Horváth Mihály (1886): Huszonöt év Magyarország történelméből, 1823-1848. Bpest
Kónyi Manó (1903): Deák Ferenc beszédei 1-6 2. kiad. Bpest, Franklin Társulat
Molnár András (1995): Deák Ferenc ügyési iratai 1824-1831. Zalaegerszeg
Takács Péter (1976): Deák és Kölcsey liberalizmusa. In: Tanulmányok. Zalai Gyűjtemény
Zala vármegyének az országos küldöttségnek rendszeres munkáira tett észrevételei (1832)

Az Akadémia és a Kiegyezés

Mindig csodálattal hallgatom a tözsgyökeres óváriakat, mi minden kapcsolatot, család- és várostörténetet ismernek. Olyan részleteket, amit nem őriz a hivatalos történelem. Személyes ismereteikkel előbbé teszik a multat, érthetőbbé teszik a jelent. Erre nekem módom nincs, de két naplóból – Alexa Lajos és Haberlandt Gottlieb munkáiból – kísérek bepillantani Magyaróvár, s benne a Gazdasági Felsőbb Tanintézet, később Akadémia XIX. századi hétköznapijaiba.

1848 őszén egy frissen végzett jogász – Alexa Lajos – arra gondolt, hogy bár fivérei fegyvert ragadtak, ő *"Ezen jelen bizonytalan és zavarteljes időben..."* inkább tanul tovább. Felvette a kapcsolatot a magyaróvári gazdasági intézet tanárával, Kopecz Gusztávval, aki arról értesítette, hogy azévben is októberben lesz a tanévkezdés.

Pesten felszált a pozsonyi hajóra Gönyűig, onnét Győrre másik hajóval utazott. Itt megszállt és másnap egy kocsisal megalkudott, s estére már Óvárot is volt táskájával, négy kis ládájával, kufferével és ággyával. Jammerspach – az uradalom főépítésze és a Tanintézet oktatója – fogadta őt barátságosan. Az októbertől novemberre halasztódó tanévkezdés miatti tétlenségben idejét zömmel a kávéházban és Czéh Sándor nyomdájában töltötte. Ez, mint kölcsönkönyvtár, az olvasó emberek találkozó helye is volt. Alexa a készülő kalendárium lektorálásában segédkezett. Kanyó Mihály, a Tanintézet nyugdíjas tanára járatta a Pesti Hírlapot, híreit megvitatták. Új ismerősével, egy mérnökkel elszállt Magyaróvár és Moson közötti térségen letáborozott Jelačić katonáit. Marconák és szakadtak voltak. A hazafias, háborús hangulatban kaszárt vett, kiegyenesítette és az uradalmi malomban nyélre helyeztette, használatba azonban nem vette. Mivel a tanítás megkezdése bizonytalanná vált, visszatért Pestre. A tanítás csak 1850-ben indult újra.

A Czéh nyomdában jelent meg a sajtószabadság lehetőségét kihasználva az Emanzipierte Satanas című satírikus lap 12 száma, amely hozta a legújabb híreket is. *"Deák apánk elnyerte az igazságügy székét"* – írja és úgy ítéli: *"egy friss-süttetű miniszter olyan, mint egy tanuló!"*

Hetven éves korában Haberlandt Gottlieb kiadta önéletrajzát. Ebből tudjuk, hogy a tanárok szolgálati lakása a várban volt. Az első emeleten laktak, az ablakból a kis házikertekre lehetett látni. Híd vezetett a hercegi parkba, mögötte volt a botanikus kert. Tavasszal a "Marktau"-ra jártak hóvirágot szedni. A parkban és környékén sok énekes madár, a Lajta és Duna mentén sok vízi madár volt. Apja a hansági vadászatokról néha élő állatot is hozott haza. Természettudományos érdeklődése itt alapozódott meg.

Négyévesen apja, Friedrich tanította őt írni-olvasni s hét éves korában egy kolléga oktatta volna már a magyar nyelvre is, nem sok eredménnyel. A népiskolában a tanítója kezéből sosem hiányzott a nádpálca, s ha ez nem volt elég, a szerencsétlen gyerek szomszédját biztatta arra, hogy húzza meg jól a haját vagy a fülét. Tizenegy évesen iratták be a piaristákhoz, de ez *"eine böse Zeit"* volt. Az egyik ok, hogy nem tudott még magyarul. Németsége erősen magyar érzelmű fiatal tanítói szemében bűn volt! Arra biztatták, hogy kérje meg apját, magyarosítsanak *Zabországhi*-ra. Ráadásul minden nem katolikust zsidónak tartottak. Hajlott korában is a fülébe csengett, ahogy csúfolták: *"Zsidó, zsidó!"* Kellemesen Augustin Pechkre emlékszik vissza, aki a hazai faunának jó ismerője és jó oktatója volt.

Édesanyja tanította zongorázni, s a hat testvér Gottlieb zongorakíséretével gyakran énekelt együtt német népdalokat. De nemcsak családi zene-esteket rendeztek, hanem a nagyobb ünnepeket a többi tanár családjával együtt muzsikával, előadások tartásával ünnepelték. 1859. november 10-én a vendéglő nagytermében Schiller születésének 100. évfordulójára élőképet adtak elő a nagydídeműnek. Az előadások szervezésében Jammerspach Frigyes jeleskedett, aki fiatalon színésznek készült. 1864 április 23-án Shakespeare születésének 300. évfordulóját ünnepelték.

Két évvel később katonák vonultak végig a városon Pozsony felé. Majd jött a hír Albrecht főherceg június 25-i custozzi győzelméről. Nemsokkal ezután vert sereggént vonultak vissza. Vagy 200 katonát szállásoltak be egy éjszakára a várba, s a tanárfelelőségek főztek rájuk. Július 22-én halkan, de jól kivehetően ágyúdörgés volt hallható. A gyerekek földhöz tapasztott füllel hallgatták. A háború nyomán kolera ütötte fel a fejét.

A Haberlandt család számára a háborúnak messzeemenő következményei voltak. 1867-ben létrejön a kiegyezés, s az addig a monarchia tanintézete magyar Akadémiává lett. Bár a kormányzat részéről ígéret volt a német nyelvű oktatás megtartására, ez csak átmeneti lehetett. 1869-ben exodusjelleggel hagyták el a professzorok Magyaróvárt. Dr. Hecke Bukovinába, prof. Moser Bécsbe, prof. Wilhelm Grázba távozott, valamennyien vezető pozícióba. Jórésztük az 1872-ben megalakult bécsi Hochschule für Bodenkultu tanára lett. Az igazgató, Masch Antal túl öreg volt már az újakezdéshez, ő maradt. Haberlandt Frigyes, bár jól beszélt magyarul, Görzbe távozott. A mosoni állomáson, a vonatablakból szívből jövő szavakkal búcsúzott az összegyűlt hallgatóktól, kollégáktól. A 1884 júliusában az utolsó német nyelvű évfolyamot Lehár Ferenc vezényletével a pozsonyi gyalogezred zenekarának hangjával búcsúztatták.

Haberlandt Gottlieb az olasz nyelvű Görzben újabb identitászavarba került. Ilyen nehézségek után a grázi, majd berlini egyetem professzoraként a növényi szövettanyésztés elméletének kidolgozásával nemzetközi hírnévre tett szert. Halálának 50. évfordulóján szülővárosában és kedves parkjában avatták fel szobrát.

Jummerspach Frigyes emléktáblája egykori lakóházán, a Sóházon látható.

A magántanintézetet 1850-ben átveszi az állam, 1869-ben a magyar állam, 1874-ben akadémiai rangra emelik. Párhuzamosan két nyelven folyt az oktatás, s eleinte a német volt az erősebb. De fokozatosan kialakult a jól képzett magyar oktató-kutató gárda, és az oktatás színvonalának emelése mellett sorra alapítják meg a különböző intézeteket. Így: a Gépkísérleti (1869), Vegykísérleti (1872), Vetőmagvizsgáló és Növényélettani (1878) Növénytermesztési (1891), Állatgyógyászati (1892), Tejkísérleti (1903). Ezek előbb önálló sodnak, országos hatáskörre tesznek szert, majd a tejkísérletit kivéve valamennyit elszívja a főváros. A kísérleti állomások nemcsak a tudományt vitték előbbre, hanem kapcsolatot teremtettek a közeli és távoli gyakorlati szakemberekkel. S egy-egy bemutató, verseny még kulturális eseményt is vonzott a városba. A Kühne gépgyár kialakulásánál is ott bábáskodik Pabst, a Géptan tanára.

Jelentősebb hazai és külföldi kiállításokon eredményesen szerepeltek, a kiállított gyűjteményes anyagaikat arany, ezüst, bronz éremmel tüntették ki. Tankönyveikkel, jegyzeteikkel, tudományos cikkeikkel, kiadványaikkal szintén elismerést vívtak ki. Tankönyveik részben a helyi Czéh nyomdában készültek.

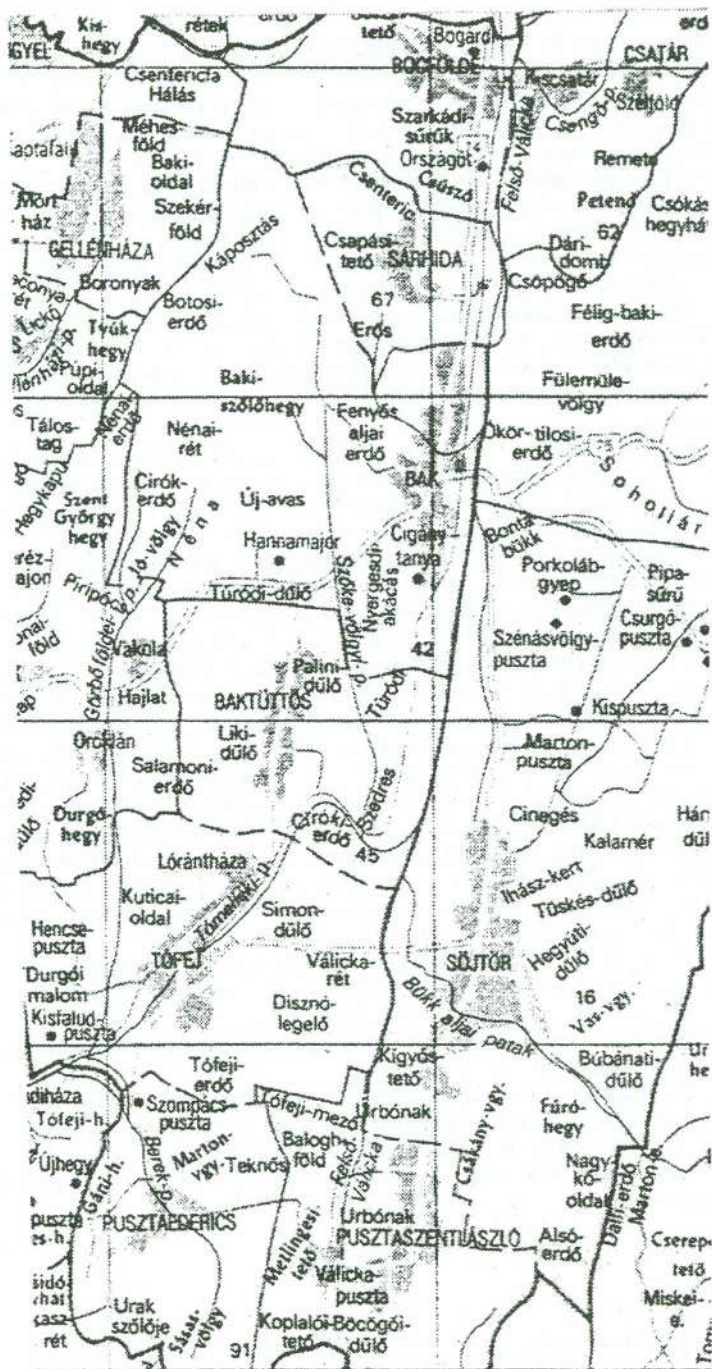
Az Akadémia "fénykora" az 1884-1903 közötti időszak, de ezt évtizedek előkészítő munkája előzte meg. A régiek helyén felnőtt új gárda méltán nyerte el "*a nagy tanári kar*" megnevezést.

A tanévnyitókát nemcsak a helyi sajtó ismertette, de eseményszámba is ment a városban. A ballagás, a tanárok 25-30 éves munkásságának megünneplése díszvacsorát követő lampionos felvonulással zárult.

A Kazinczy Kör, a Dalárda, a Kirándulási, Gazdasági, Torna és Vívó Egylet voltak azok a lehetőségek, ahol a hallgatók tudományos, kulturális és mozgásigényüket kielégíthették. A felolvasó esteken elhangzott előadások java szakfolyóiratokban is megjelent. E mellett persze sűrűn látogatták a kocsma-tanszéket is, s felöntve a garatra meg-megbotránkoztatták a jó óvári polgárokat.

Forrás

Alexa Lajos (1848): Napló, 31. füzet. Kézirat
Haberlandt, Gottlieb (1933): Erinnerungen. Berlin Verlag von J. Springer
Walleshausen Gyula (1993): A magyaróvári agrárfelsőoktatás 175 éve.

Szülőfalunk, Söjtör

„E napokban voltak nálam Pest városának küldöttjei, hogy nyilatkozzam, ha ők képviselőnek megválasztanak, elfogadom-e a választást? ...Zalából örömebb lettem volna képviselő, mert szülőföldem, politikai életem bölcsője, legszentebb visszaemlékezéseim színhelye.” – írta Deák Ferenc 1861-ben a királlyal való első találkozása után. Ő felsége Deák Ferencről így nyilatkozott Vay Miklós bárónak: „Ez azután a tetőről talpig becsületes, erős meggyőződésű ember. És milyen a logikája!” (Deák Ferenc emlékezete. Levelek 1822-1875).

Ajánlás

2000. év tavaszán különös meghívást kaptam: „Egyszer volt Söjtöriek” találkozójára hívott a falum. Őszintén szólva rokonaimon kívül alig számítottam ismerősre, hiszen 6 éves gyermekként Zalaegerszegre költöztünk. Igaz, emlékezetes nyarakat töltöttem Söjtörön. Szentásvölgyben, a Válicka partján szénát gyűjtöttünk, ott, ahol Kati ángyom lidércet is látott. Ősszel meg szüreteltünk és gesztenyét sütöttünk Bükk alatt a hegyen, egy olyan magas hegyen amelynek szomszédjáról Zalaegerszegig lehetett látni. Jól emlékszem azokra a hosszú gyaloglásokra, amíg Bakról Söjtörrre értünk. Útközben meg-megpihentünk a temetőnél, ahol őseim sírját próbáltam megtalálni. Érdekes, hogy az idő múltával egyre több emlék köt Söjtörhöz. A Deák házzal szemben, az utca másik oldalán születtem. Az a mondat pedig, hogy „Söjtörön született és Kehidán gazdálkodott a haza bölcse, Deák Ferenc” – úgy maradt meg bennem mint a nóta kezdő sora: „Szép Zalában születtem”.

Egy, már több, mint 10 éves beszélgetésünk alkalmával, az akkor 91 éves nagybátyám azt kérdezte tőlem: „Miért nem annyi gabonát meg húst termeltek, amennyit megesszünk, meg el lehet adni?” Azt hiszem, hogy Ő volt az, aki életében semmiféle marketing, meg egyéb ismeretet nem tanult, de néhány hold földjén az előbbi elvet követte. Ráadásul az sem mellékes, hogy hosszú életében legalább ötször megélte „az először szabad” március 15.-ét. Ez utóbbi gondolat végigkísérte Deák Ferencet is életében, majd a halála óta napjainkig eltelt időben is. A haza bölcsének a kiegyezés miatt „eladta a magyar szabadságharc eszméit” feliratú bélyegét is el kellett viselnie. Rövid bevezetőmmel köszöntöm szülőfalumat, de nem csak most, az ünneplés idején, olyan híven, mint ahogy Annus néném ma is őrzi imakönyvében azt a szentképet, amelyet 1944-ben tőlem kapott. Együttal a kedves Olvasó szíves figyelmébe ajánlom kishúgom írását Söjtörről, a haza bölcsének falujáról, amely „azt az utat keresi, amit ezer éve is jár: magabíró, tehetséggel élhető életet.”

Földrajzi környezet

Az Ős-Rába erősen tagolt hordalékkúpján helyezkedik el a falu a Kelet-Zalai dombság területén. Söjtör folyója a Válicka, ami az Ős-Duna egyik régen elhagyott medrét birtokolja. Az itt lévő löszös, agyagos táblát az észak-déli irányú völgyek hátakra tagolják:

Zalaszentmihály-Söjtöri hát

Zalaapáti hát

Türje-Zalavári hát

Éghajlata mediterrán jellegű. Kisesésű folyóin gyakori az áradás, ezért állandóan szabályozni kell azokat. Kedvező talaj- és vízrajzi adottságai miatt gazdag növényzet és mocsárvilág jellemzi. Réti lápföldek és a völgyekben legelők. Festői táj. A hegyen, ahogy a neve is mutatja: Bükk-hegy, Bükkalja (Söjtör része már), a bükkösök az uralkodók. A környék egyéb fafajtái: tölgy, akác, gyertyán, szelídgesztenye és fenyő. A XVII-XVIII. században megkezdődött az erdők irtása azért, hogy a földbirtokosok és jobbágyok termőterülethez jussanak.

Söjtör megközelíthetetlen gyepterületen alakult ki. A környéknek gyér az úthálózata. 1700-ban megépült a „*Kanisa Posta és Kerületi út Eszékől Bécsnek.*” Ezt az utat ma is földút köti össze a faluval. Vasút ma sincs Söjtörön. A Deák Ferenc főút a XIX. század elején épült. XVII. században a falu lakosai tehetősebb jobbágyságok voltak. A XX. századra az itt élő emberek elszegényedtek, elvándoroltak, mert az utak hiánya miatt áruikat nem tudták eljuttatni a piacokra. Az Országos Vásárok Naptárába 100 éve került be Söjtör. 1891. előtt a kapornaki járáshoz tartozott, később a zalaegerszegi járáshoz csatolták.

Ezer évvel ezelőtt

A Válicka és a Vögyike patakok által határolt Deák-sűrű, ami Deák kedvenc tartózkodási helye volt, Árpád-kori sírokat rejt. Az ezeréves temetőben közel 220 sírt találtak a régészek. 1974-ben folytatott ásatás során Szőke Béla Miklós és Vándor László bukkant rá erre a felbecsülhetetlen történelmi kincsre. Az első söjtőriek több mint negyven fajta fizetőeszközt használtak. Pénzérmeiket találtak Salamon király, I. Géza, Szent László, II. Béla és Könyves Kálmán idejéből. Legréggebbi emlékeink:

- 1990-ben Horváth László András régész talált Söjtör-Ürükert területén olyan cserepeket, amelyek rézkori civilizáció jelenlétére utaltak.

- 21 halomsírt találtak az isz. 100-300-ig terjedő időből Söjtör-Pölöske-Bak határhármasban.

- Berekfalu területén, a Válickánál egy feltáratlan római villa található.

- A Petőfi utcában csontvázas, hamvasztásos temetőt találtak 26 sírral a népvándorlás korából.

Sehtur, Sehtyr, Seyther, Süttör

A IX. században a falu a Keleti-frank birodalom része. A területet Zalavárból igazgatja Pribina, majd fia, Kocel. A magyarok a X. században kialakítják a Zala mentén a gyepterületet. Árpád a göcsejiekre bízta a végek őrzését, akik a székelyekkel egytest eredetűek. Magyarország határa megváltozik a XI. században. Öröket telepítenek a Deák-sűrűbe.

A falu nevének első említése II. András 1214-ben kelt oklevelében található, amely Ederics várföldjeit írja körül: „*Keleti szomszédságban a Sehteriek földjei feküsznek*”. A X. században Zalaváron II. Szent Adorján templom épül, ide tartozik Söjtör is. Felépül a falu első temploma a felső temető dombján Szent Adorján tiszteletére. A település egy része Bükkaljára vonul és megalakítja Remetét, ahol egy 1356. évi dokumentum szerint templomot is épít. A XIII. században kialakul Alsó-Söjtör, ami később névszétválással Alsó és Felső Söjtörre módosul. Az itt lévő területek a Koholtok birtokában voltak.

A település nevével ezután a XIII-XVIII. századig így találkozhatunk: Sehtur, Sehtyr, Seyther, Süttör, Sötör, Solytér, stb. A szavak a „*sajtár*” szóból erednek, a latin Sextarius – ürmérték szóból, ófelnémet közvetítéssel. 1138-ban a dömöri összeírásakor az egyik jobbágy neve: Schaeter = „Sajtáros”, tehát a falu nevének kialakulására két nézetet vehetünk figyelembe: – a völgy, amiben fekszik sajtar alakú; – személynévből alakult ki az itt élők neve alapján.

Hoholtok

Az első ismert birtokos család a Hoholt-nemzetséghez tartozott. A thüringiai lovagot III. István hívta be az országha. 1234-ben a Hahót családbeliek Fakoson monostort alapítottak. Ehhez a családhoz tartozott II. Buzád, Szlavónia bánja. Más források szerint – egy 1259-ben kelt oklevél bizonyítja – Söjtör várbirtok volt. A falu István herceg nászajándéka Rénold

mesternek, aki elvette Búzád nembeli Panyid ispán lányát. Más szerző szerint Panyid ellenállt, és IV. Béla Söjtör és Csesztve átadásával nyerte meg őt az ügynek.

Egy 1383-as oklevél szerint a falu Zalavár jobbágyaie, akik utód nélkül haltak meg. Özv. Mária királynő Széchi Miklósnak adta. A Koholt lovag, Arnold testvére volt II. Búzád, fia Lancelot. Lancelot fia Herbait. Herbait fiai: Lőrinc és Miklós. A két fiú osztja fel először Söjtört hat-hat jobbágytelekre 1314-ben.

Az 1462-es összeírás szerint a tulajdonos Német Miklós, aki létrehozta Németfalut. 1465-ben aláírt szerződés értelmében Hahóti Miklós fia, János, elzalogosítja a falut Kaczor Györgynek.

A falu

A IX. században 150 ember élt itt, ami a középkorra 300-ra nőtt. A török időkben a rovásösszeírás 500 főről beszél. Az 1569. július 23-i urbárium szerint Söjtör ebben az időben magyar népességű falu, ahol ekkor vezetik be a földadót, censust, telkenként 10 krajcárt. A török háborgatás miatt megindul az elvándorlás. 1600-ig áll Kanizsa. Az itt lévő erődítmények: Pölöske, Ördög Gyurkó vár, Gyűrke vár.

1636. december 28-án Sohonnai István hadnagy jelenti Batthyány Ádámnak: „A törökök Bak felől akartak Egerszegre törni, de a víz miatt nem tudtak, Söjtörről két katonát elvittek.”. A török 1648-ban Söjtörről jött fel; 1690-ben a falu török földesura Mehmed Iszpayya volt. A török idők után minden elvándorolt család visszatért. Csak egyetlen család maradt itt végig, a Gerencserek.

1750-ben 84 gazda és 14 házas zsellér volt a faluban. Egy emberöltőre rá már 1200 főre növekedett a lakosok száma. Söjtör újra nagy falu, közel s távol nincs nagyobb. Fejlett társadalmi struktúráról tanúskodik a már említett összeírás adatsora, amely 140 házat említ. A robbanásszerű fejlődés eredményeként kerek 10 esztendő múltával már 225 ház áll a településen, a lélekszám megközelíti az 1500-at.

Ebben az időben az emberek hamuzással foglalkoztak, (a fákat kalcium-karbonáttá égették el) és Nyugat-Európába szállítottak. 1830-ban a Válickán és a Bükkalja-patakon két malom működött. A Válickának új meder kellett. 1833-ban Hamar Ferenc berekmetsző 3699 öl mély árkot, csatornát épített.

Az első söjtöri bíró Borda Ferenc volt, akinek én is a leszármazottja vagyok, aki 1855. augusztus 30-án halt meg kolerában. Testületi ülésjegyzőkönyveket a Zala Megyei Levéltárban csak 1868-tól találtam. 1882-ben már saját költségvetése volt a falunak. Az első vásárt 1903. március 2-án tartották Söjtörön. Az ekkori vásárter a tófeji út mentén volt. 1910-re beállt az országos vásárok rendje. 1914-re a vásárteret a falu jelentős jószágállománya miatt bekerítették.

Épületvagyonunk igen szegényes. 1895-ben a Közgyűlés Boncz Erzsébet házát nevezi meg jegyzőlaknak. 1883-ban a börtön összedől, és a csendőrszék elkészültéig (1888-ig) a falu rabjait a gazdák felváltva őrizték. 1902-ben új vágóhid épült a faluban, amit 1914-re korszerűsítettek. Söjtör első szegényházának elkészültéig - ami a Csordás-féle házban létesült 1923-ban - a gazdák a portájukon látták el a szegényeket. Új szegényház a Festetics gróf által felajánlott telken épült 1938-ban. 1940-ben Nényei Pál tervei alapján új községházát épít Tóth Flórián, amely 8 évig készült.

A falu lakossága 1893-ban igás- és gyalognapszámban dolgozva építi fel a tófeji utat, Gátotát és az Alsó-temető melletti utat. Az országút fásítása az 1800-as évek végén zajlik. 1923-ban már telefon is volt a községben, és a századfordulón már posta is működött. Az első autóbuszjáratot 1934. április 17-én indították.

A faluban orvos nincs. 1850-ben jött Söjtörrre Smalkovich Mihály, aki Deák háziiorvosa lett. Őt Pully József orvosdoktor követte községünkben. 1910-től kéri, követeli a

falú, hogy a körorvosi státuszt ide telepítsék. 1920-ban első körorvosunk Svastics János. 1930-ban utóda Borsó Imre lett. A falu fogorvosa Gárdonyi Béla volt. 1926-tól Stranz István dolgozik itt állatorvosként. 1932-ben Terstyánszky Kálmán gyógyszerterát nyit a faluban, 6 év után eladja tüzletét Szalámin Miklós patikusnak.

1920-ban Pajti Elek plébános kezdeményezésére megalakul a Hangya. Keretei között működik a Budapestre is szállító, vaját, tejtermékeket gyártó tejszövetkezet. Több ipari vállalkozás is működik ebben az időben községünkben:

- kézi vetésű téglautem,
- szikvízgyártó vállalkozás,
- szabóság.

Túljutva a 20-as évek pusztító inflációján, a 30-as évekre és a 40-es évek elejére történetének legszebb, legszervezettebb korszakához érkezett el a falu. A nyugodt, békés életet megzavarja az újabb háború, s mindaz, ami annak kényszerű velejárója. 1945. április 1-jén az oroszok robotra viszik a 20-50 év közötti férfiakat. 1952-ben alakul az első termelőszövetkezet. Ebben az évben villanyhoz jutnak a háztartások. 1959. decemberére 579 taggal megalakul az Alkotmány Szövetkezet, melynek elnöke Zsuppányi József. 1973-ban a söjtöri szövetkezet egyesül a pusztaszentlászlóival, és felveszi Deák Ferenc nevét.

A falu főutcáján 1969-ben megindul az aszfaltozás. A gázt 1961-ben vezetik be, a vizet csak 1974-ben. 1968-ban új fogorvosi és orvosi rendelő épül. A statisztikák szerint 1960-tól, amikor a falu lakossága 2584 fő volt, az urbanizáció miatt elvándorlás indult meg. A népesség ma is fogy: 1960-ban 2584 fő, 1970-ben 2391 fő, 1985-ben 1958 fő és 2000-ben 1619 fő élt itt.

A haza bölcse

Deák Ferenc nagyszülei Deák Gábor és Hertelendi Anna voltak. Anna 1757. augusztus 28-án, 16 évesen ment férjhez Kehidán. A fiatal pár Tárnokon lakott. Itt született két fiuk, József és Ferenc (1761-1808). Anyjuk, Anna Rosty Károly szeretője lett, és 1769-ben elvált Deák Gábortól. Ezután két évtizedig szeretőjével élt és utazgatott. Amikor Rosty meghalt, Anna volt férjéhez fordult. Rengeteg adósságot halmozott fel. Idősebb Deák Ferenc elvállalta az adósság törlesztést, ennek fejében az asszony minden birtoka az övé lett, akinek Kehidán lakást kínált. Elvált felesége halálának évében, 1803-ban Söjtört és Tárnokot felosztották József és Ferenc között. Idősebb Deák Ferenc és Szarvaskendi Sibrik Erzsébet gyermekei:

1789.04.15. – 1842.06.20.	Antal Gábor,
1791.02.14.	Jozefá Klára
1792.05.17.	János Ede, 4. életévében meghalt.
1793.10.28. – 1859.12.25.	Klára Emília,
1795.02.04.	Gábor József, még abban az évben meghalt
1800.04.18.	Ferenc Ignác, egy évesen meghalt
1803.10.1 – 1876.01.28.	Ferenc Antal.

Édesanyja, Szarvaskendi Sibrik Erzsébet, a szülésbe belehalt. Másfél napi vajúdás után életet adott hetedik gyermekének, de Őt magát a nagy vérvesztés miatt nem tudták megmenteni. Idősebb Deák Ferenc végleg a gyásznak adta át magát imádott felesége halála miatt. Fiának, asszonya véten gyilkosának, soha nem bocsátott meg, nem akarta látni. Deák Ferencet születése napján a söjtöri templomban megkeresztelték, egy hét múlva Tárnokra viszik József nagybátyjához. Később Klára nővére Kehidára vitte, 15 évesen pótanja lett testvérének, akit szerető gondoskodással vesz körül egészen felnőtt koráig.

Deák Ferencnek, azon túl, hogy községünkben született, egészen 1854-ig nem sok kötődése volt szülőfalujához. 1854-69-ig terjedő időszak Deák Söjtöri illetőségének az a korszaka, amikor nem mint itteni földbirtokos, hanem, mint a határt járó, szülőfalujával ismerkedő, a természetet szerető idősödő úriember át-átrándul a Festetics-kastélyba. Barátait is elhozza, így Vörösmarty is megfordul a Söjtöri szőlőhegyen.

A róla elnevezett Deák-kút az a forrás, ahol Deák Ferenc kiadós hegyi sétái közben szomját szokta oltani. Az ide ereszkedő hegyrészen volt a család több holdnyi szőlője, pincékkel. Hatalmas tüzet szokott gyújtani a hegyen október vége felé, jelezve, hogy a falusi remete élettől elbúcsúzik. Órákig ült csendesen a faluig ellátzó tűz mellett. Az életrajzírók szerint aligha a politikáról gondolkodott a természet lágy ölén, inkább magáról, az emberről, családjáról és akkor biztos Söjtörről is. A sorsról, mely egyszerre volt hozzá kegyetlen és nagylelkű.

A korábbi 1825-től 1854-ig terjedő időszak másfajta Deák - Söjtör kapcsolattal jellemezhető. Testvéreivel, Antallal együtt igazgatták a család birtokait. 1841-ben Antal és Ferenc új földbirtokokat vásároltak - Söjtörről is - mintegy 80 holdat. Ferenc a gondok elől Pestre menekült az Angol Királynőhöz Hotel-be.

Deák Ferenc Söjtöri voltára csak a múlt század utolsó negyedében figyelt fel a falu. A helybeli értelmiség erőfeszítései vezettek oda, hogy 1897-ben elkészült az emléktábla a szülőháza homlokzatán. 1903-ban volt Deák születésének 100. évfordulója. A falu az egerszegi ünnepségre delegátust küldött, és Pajthi Elek misét tartott a tiszteletére. Emléktábláját megkoszorúzták, és Farkas József beszédet mondott. Ez az aktivitás mélyíti el a falu népében annak a tudatát, hogy Deák Ferencnek büszkének kell lennünk, Söjtör tőle lesz ismert és híres a megyében, az országban. Téma lesz a haza bölcsének „Söjtörisége.”

A fő utat 1930-ban Deák Ferenc útnak nevezik el. Az első patikánk neve: „A haza bölcséhez”, 1970-ben megalakult a Deák Tsz. Nevét viseli még: Deák sűrű, Deák kút, az általános iskola, a presszó.

Templomaink

Első templomunk Szent Adorján tiszteletére épült a mai felső temető dombján. A XII. századból származó első írásos nyom szerint a Boldogságos Szűznek szentelt imaház működött Alsó-Söjtörről, de a veszprémi káptalan iratában már csak egy templom szerepel. 1421-ben a papunk neve Péter volt.

A reformáció szelleme megrendítette a térséget. 1554-ben az egyházlátogatás során kiderült, hogy Köves András két szín alatt áldozik és nem tartja be a cölibátust. 1748-ban az ismét katolikus községben, Söjtörről Szent Jakab tiszteletére zsúpos boronafalú templom épült. Az új templom 1756-69-ig készült, melynek oltárképét Dorfmeister István festette. A kép Szent Jakab mennybemenetelét ábrázolja, melyet 1965-ben emeltek a helyére.

Pajthi Elek plébánossága alatt, 1897-ben, a nagyharang elhasadt 1925-ben Sopronban két harangot öntöttek a falu számára, bronzból. 1925-35. között Stefanics Elek lesz a plébános. A századfordulón egy szombathelyi szobrász, Levisch Róbert átépíti az oltárt. A tetőn a fazsindely kicserélésére 1951-ben kerül sor. Az orgona egy villámcsapás miatt 1958-ban tönkremegy. A templom 1993-ban - adományokból - új orgonát kap.

A templom mellett megszentelt hely még a Gene-hegyi kápolna, Szent István kápolna. Ez utóbbi oltárképét Vidóczy Ilona tanító néni festette.

Az iskola

„Söjtör iskolatörténete egyszerre szegény és gazdag. Szegény, mert mindig kevés volt, amiből működhetett az intézmény. Gazdag, már a hajnauai időktől követhető hosszú

históriája". (Búza Péter: Söjtör, száz magyar falu, 2000.). 1877-ben építi a falu az első iskolát. 1845 után Kovács Sándor az iskolamester, aki 1892-ig gyakorolja hivatását és nemcsak Söjtör tantörténelmének, hanem a néptanítók országos mozgalmának is tekintélyes alakja. Szüleink-nagyszüleink sok évtized után is nagy tisztelettel emlegetik az iskola tanítóit. Böröcz Géza, Vidóczy Ilona, Pallós Lajos. Iskolabővítések, átalakítások – majd 1953-ban az intézmény a kastélyba költözik, és bár erősen fogyatkozva, de ma is koptatják a padokat söjtöri diákok.

Ebben a kastélyban lakott Festetics Sándor gróf (1805-1877), akinek lánya, Festetics Mária (1839-1923) az egész falu nagymamája, aki – Deák Ferenc ajánlására – Erzsébet királyné egyik magyar udvarhölgye volt.

Befejezés

1945-ben 2500 holdat és 238 házhelyet osztanak ki. 228 gazda kap levelet néhány holdas új birtokról, többségükben cselédek. Megalakulnak a pártok: MKP, Szociáldemokrata Párt, Parasztpárt, MNDSZ (Nőszövetség). 1954-től független párttitkára van a falunak: Izmindy Ferenc. A lebontott cselédházak tégláiból két sor új ház épült, de egy lakáshoz sem tartozott fürdőszoba. 1949-ben még egy közmű sincs a faluban.

A helyi kezdeményezések lassan új közösségeket kovácsolnak. S bár Söjtör identitása meggyengül, a falu egyre fejlődik. 1990-re a közösség a társadalmi mobilitás áldozata lett. Csupán 1700 lelket számlált, és a rendszerváltás a maradék lehetőségeket is összevonta. A haza bölcsének faluja ma azt az utat keresi, amit ezer éve is járt: *magabíró, tehetséggel élő életet*.

Rokonságban Deák Ferencsel

Nagy örömmre szolgál, hogy szülővárosom, Mosonmagyaróvár emléktáblát avat Deák Ferenc tiszteletére. Felkérést kaptam, hogy beszéljek Deák Ferencről, mint rokonomról. E felkérésnek szívesen teszek eleget.

Deák Ferencsel közös őseim a Rábacsécsényi, Szarvaskendi és Óvári előnevű Sibrik Antal és annak felmenői voltak. A Sibrik, eredetileg Sebridus család, a hagyomány szerint Bajorországból származott. A messzi századokba visszanyúló közös őseink – felmenőink – közül két őünket említem meg. Egyikként Sibrik Miklóst, aki II. Rákóczi Ferenc követője és bajtársa volt. Mint kuruc ezredes végigküzdötte a Rákóczi-szabadságharcot, majd a szatmári béke után, 1711-ben, a Fejedelemmel együtt Rodostóba emigrált, ahol az udvarmesteri teendőket látta el haláláig. Hűséges szolgálatáról megemlékeznek Mikes Kelemen levelei is. 1906-ban a nemzet kegyelele hazahozta II. Rákóczi Ferenc hamvait Rodostóból. Vele együtt tértek haza Sibrik Miklós földi maradványai is, s most együtt pihennek a kassai dóm kriptájában a nagy Fejedelemmel. Sibrik Miklósról utcát neveztek – többek között – a közeli Rábacsécsényben.

Másikként említem Sibrik Antalt, Győr megye alispánját, aki Deák Ferenc anyai nagyapja, nekem ösapám volt. Sibrik Antalnak 11 gyermeke született. Elsőszülöttje az 1771-ben született, a szépségéről és szellemességéről híres Erzsébet, alig 16 éves korában ment férjhez idősebb Deák Ferenchez. 7 gyermekük született. Közülük hárman nem éltek meg a felnőtt kort. Amikor 7. gyermeke, Ferenc-Antal 1803. október 17-én megszületett, alig 32 éves édesanyja halálával váltotta meg fia életét.

Az ifjan elhunyt anyja, Erzsébet húga volt Sibrik Ágnes, férjezett Pottyondy Istvánné. Sibrik Ágnes leányai Amália és Antónia, Deák Ferenc elsőfokú unokatestvérei voltak. Amália a győri Petz Adolfnak lett a felesége. Deák Ferencet "Mali" unokahúgához és annak férjéhez Petz Adolffhoz nem csak szoros atyafiságos kapcsolatok, de szíves barátság is fűzték. Petz Adolffnak Pottyondy Amáliától négy gyermeke született: Vilma, Jenő, Lajos, Irma. Dr. Petz Lajosnak Beszedics Rózával kötött házasságából születtek Margit, Aladár és Edit. Petz Edit, férjezett dr. Vidonyi Sándorné volt a nagyanyám, Márta lányuk, dr. Lébényi Béláné, pedig az édesanyám. Sibrik Antal leszármazottai közül tehát Deák Ferenc a 2., én a 6. generációt képviselem.

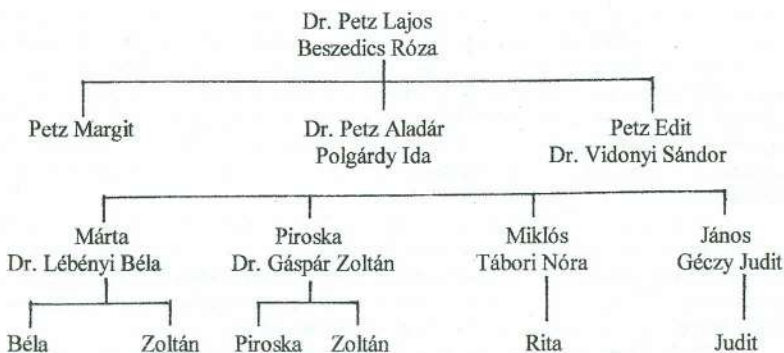
A rábacsécsényi Sibrik családi kastélyra, ahol Deák Ferenc sokszor vendégeskedett, sajnos már csak az idősek emlékeznek. A II. világháborús dúlásban a kastély elpusztult. Dr. Petz Aladár gyűjteményt állított össze nagyszüleihez írt Deák levelekből és *Deák Ferenc győri vonatkozású családi levelei* címmel készített tanulmányát közölte a Győri Szemlében. E tanulmányból ismertem meg Deák Ferencet, mint rokonomat.

Deák Ferencnek kedvenc szórakozása volt a fafaragás és agyagformázás. Egy alkalommal az őt Kehidán meglátogató unokahúgának – ükanyámnak – kehidai agyagból készített levélnyomót ajándékozott. E levélnyomót 1929-ben a Parlamenti Múzeumnak adományozta dr. Petz Lajos, dédapám. Deák Ferenc a faragási hobbiját Pestre is magával vitte. Az Angol Királynő szállodában lakosztálya nappalijának ajtaja mögött volt elhelyezve esztergája és szerszámai.

Deák Ferenc unokahúgához írt leveleiből kisugárzik a viszonzott rokoni szeretet és megbecsülés. Például 1868. július 8-án Pesten keltezett levelében így köszönte meg a Győrből kapott barackküldeményt unokahúgának, Petz Adolfnének: *"Kedves húgom! Szíves köszönet a gyönyörű barackért, mely annál kedvesebb volt nekem, mert saját ültetésetek gyümölcse. Íme küldök én is néked szíves emlékül egy kis egyszerű faragványt, melyet magam faragtam és állítottam össze. Fogadd azt szívesen rokoni szeretettel. Isten áldjon kedves húgom! Adolffot szívesen tiszteltem, őszinte szerető bátyád Deák Ferencz."* Az e levélben küldött faragványt a levéllel együtt a pannonhalmi apátsági múzeumnak adományozta Petz Adolfné.

A rokonai kapcsolatokon túl a tanulmány Deák Ferenc önzetlenségét és szívbeli jóságát az alábbi történetben mutatja be. Deák Ferenc Vörösmarty Mihállyal állt legjobb baráti kapcsolatban. Amikor Vörösmarty váratlan halála megdöbbenette a nemzetet, Deák Ferenc a hirtelen nehéz anyagi sorba jutott árváknak apjuk helyett apjuk, gyámjuk, hűséges támaszuk lett. Az abszolutizmus rideg intézkedése eltoltotta a Vörösmarty árvák (Béla, Ilona, Erzsébet) javára rendezendő hírlapi nyilvános gyűjtést. Deák Ferenc ekkor számos levéllel fordult a magyar társadalmi és politikai közélet kimagasló személyiségeihez. Ily módon megindított széleskörű akciója mély visszhangra talált a nemzet szívében és néhány hónap alatt tekintélyes összeg gyűlt össze az ország minden részéből a Vörösmarty árvák javára, így teljesítette Deák Ferenc nagy költő barátjának végső óhaját.

Gondolni lehet, hogy a Sibrik ősök történelmi szerepe, tapasztalatai nagy hatással voltak Deák Ferenc politikusi gondolkodására, és főművére, a Kiegyezésre. Hírneves rokonunkhoz méltón, felmenőim generációról generációra igyekeztek maradandót alkotni. Például Petz Adolf gazdasági kiállításokat szervezett Győrött. Dr. Petz Lajos orvos a győri kórház megépítéséért fáradozott. Dr. Petz Aladár sebészorvos gyomorvarrógépet konstruált. Magam a vegyészet iránt érdeklődtem. 1967-ben végeztem a veszprémi Vegyipari Egyetemen. Ezt követően itt, szülővárosomban, a Magyaróvári Timföld- és Műkorundgyárban dolgoztam különböző beosztásokban.

Támogatóink

Az emléktábla állításának anyagi támogatói*

BLENDLUX Kft. –FOTÓSAROK
Mosonmagyaróvár Önkormányzatának cégei
AQUA Kft.
JOULE Kft.
MOVINNOV Kft.
VÁROSÜZEMELTETŐ Kft.
Lébényi Zoltán

A kiadvány és rendezvény anyagi támogatói*

MOTIM Rt.
MAGYAR TEJGAZDASÁGI KÍSÉRLETI INTÉZET Kft.
SZÉCHENYI POLGÁRI KÖR
TŰZ- és VILLAMOSBIZTONSÁGTECHNIKAI Kft

*A 2003. október 17-ig beérkezett támogatások

A Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület, és az általa alapított Alapítvány a Városért közhasznú szervezet tagjai önzetlen, lelkes munkájából, tagdíjból, a felajánlott 1%-ból, és támogatóinak adományaiból valósítja meg az alapszabályában lefektetett célt:

"... a város épített és természeti, valamint helytörténeti értékei védelmének, fenntartásának, gyarapításának kezdeményezése és támogatása..."

Az Alapítvány a Városért számlaszáma:

OTP Mosonmagyaróvár, 11737076-20057578

Minden adományt köszönettel veszünk, és a fennálló rendelkezéscsnek megfelelően visszaigazoljuk beérkezését, ami adóalapcsökkentés lehetőségét jelenti.

Tartalom

Kedves Olvasó	Stipkovits Pál	3
Deák Ferenc 1803-1876	Dr. Kocsis Sándor	5
Unio és a Monarchia, avagy Deák Ferenc időszerűsége	Dr. Nagy Frigyes	7
Magyarország és Ausztria 1848-1867 Deák Ferenc és a "kiegyenlítés"	Vida István	11
Deák Ferenc Magyaróvár díszpolgára	Beregszászi Balázs	17
Moson megye a kiegyezés korában	Enzsől Imre	21
A liberalizmus és a nemzeti érzés Deák Ferenc politikai pályáján	Rosta Béla	27
Az Akadémia és a kiegyezés	Dr. Nagyné Majoros Györgyi	32
Szülőfalunk, Söjtör	Dr. Kocsis Sándor – – Tóthné Mikla Mónika	35
Rokonságban Deák Ferencel	Lébényi Zoltán	41
Támogatóink	Szerkesztő	43

Képek

Fedlapon	Emléktábla Deák Ferenc szülőházán
Belső Borító	Deák Ferenc
4. oldal	Az első felelős magyar kormány, 1848. MNM
9. oldal	Magyar Helikon 28. füzet fedőlapja HM
10. oldal	A pozsonyi országház az 1830-as években MNM
19. oldal	Levélfogalmazvány Deák Ferencnek (1867. június 1) ML Deák serleg és részlete
26. oldal	Deák Ferenc (1864) MNM
34. oldal	Térkép
40. oldal	Deák szülőháza 1860 körül
Belső borító	Szent Jakab templom, Söjtör Szoboravatás 2000-ben, Söjtör
Hátsó borító	Városvédők és a Széchenyi Polgári Kör közös kirándulása Fotó: Moldoványi Géza

MNM – Magyar Nemzeti Múzeum
 HM – Hansági Múzeum
 ML – Mosonmagyaróvári Levéltár

